

UCHWAŁA NR / /2024
RADY MIASTA ZAMOŚĆ

z dnia 2024 r.

**w sprawie przyjęcia sprawozdania z realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami na lata
2020 - 2023**

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 609) oraz art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. z 2022 r., poz. 840 z późn. zm.), Rada Miasta Zamość uchwała co następuje:

§ 1. Przyjmuje się sprawozdanie z realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami na lata 2020 – 2023 w brzmieniu załącznika Nr 1 do uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Prezydentowi Miasta Zamość.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

Urząd Miasta Zamość

**SPRAWOZDANIE
Z REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU
OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA ZAMOŚĆ
ZA LATA 2020-2023**

Zamość maj 2024 r.

Materiał zebrał i opracował Wydział Budownictwa Urbanistyki i Ochrony Zabytków Urzędu Miasta Zamość.

Zdjęcie na stronie tytułowej Fot. Katarzyna Pomian

Spis treści

Strona

Wstęp	5
1. Obszar 1.	
Opieka i ochrona dziedzictwa kulturowego (materialnego i niematerialnego) oraz świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego	
1.1. Kierunek działania - Prawna ochrona zabytków Zamościa.....	7
1.1.1. Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego	7
1.1.2. Aktualizacja Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego.....	8
1.1.3. Gminna Ewidencja Zabytków.....	9
1.1.4. Wpis do rejestru zabytków.....	11
1.1.5. Uchwała „krajobrazowa”.....	12
1.1.6. Opinie, badania, opracowania.....	12
1.2. Kierunek działań - Ochrona krajobrazu kulturowego i układu urbanistycznego.....	13
1.3. Kierunek działań - Opieka i ochrona zabytków nieruchomych.....	13
1.3.1. Pałac Zamoyskich.....	13
1.3.2. Akademia Zamojska.....	14
1.3.3. Rotunda Zamojska.....	16
1.3.4. „Rewitalizacja Starego Miasta w Zamościu”.....	17
1.3.5. Prace budowlano-konserwatorskie przy Bramie Lwowskiej Starej.....	19
1.3.6. Remont mogił na cmentarzu wojennym Rotunda.....	20
1.3.7. Prace remontowo-konserwatorskie na Starym miesieciu i przy zabytkach poza zespołem staromiejskim.....	21
1.4. Kierunek działań - Opieka i ochrona zabytków ruchomych.....	23
1.5. Kierunek działań - Opieka i ochrona zabytków archeologicznych.....	23
1.6. Kierunek działań - Ochrona dziedzictwa niematerialnego.....	23
1.6.1. Instytucje kultury i organizacje pozarządowe w propagowaniu dziedzictwa niematerialnego.....	24
1.6.2. Dziedzictwo niematerialne w edukacji.....	27
1.6.3. Dziedzictwo niematerialne w tradycjach regionu.....	30
1.6.4. Formy przekazu dziedzictwa niematerialnego.....	31
1.6.5. Współpraca ze środowiskiem naukowym w utrwalaniu dziedzictwa.....	33
1.6.6. Publikacje o zasięgu lokalnym i regionalnym.....	33
1.6.7. Szlak kulturowy.....	34

2. Obszar 2

Zarządzanie dziedzictwem kulturowym , jako czynniki rozwoju społeczno – gospodarczego.

2.1. Kierunek działań - Wzmocnienie systemu ochrony i zarządzania na poziomie lokalnym...35	
2.1.1. Dotacje miasta na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane.....35	
2.2. Kierunek działań - Wspieranie rozwoju turystyki kulturowej.....36	
2.2.1. Widowiska historyczne..... 36	
2.2.2. Oferta turystyki kulturowej..... 37	
2.2.3. Budowanie marki Zamościa..... 38	
2.2.4. Udział miasta w stowarzyszeniach.....39	

3. Obszar 3

Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego materialnego i niematerialnego oraz promocja i edukacja służące budowaniu tożsamości

3.1. Kierunek działań - Rozpoznanie, badanie i dokumentowanie dziedzictwa kulturowego miasta (materialnego niematerialnego).....40	
3.2. Kierunek działań - Promocja i prezentacja dziedzictwa kulturowego miasta (wewnętrzna i zewnętrzna) oraz działania edukacyjne.....40	
3.2.1. Wspólna oferta dziedzictwa kulturowego z regionem, województwem i krajem.....40	
3.2.2. Formy promocji dziedzictwa i informacji.....41	
3.2.3. Promocja dziedzictwa kulturowego w działaniach edukacyjnych.....42	
3.2.4. Szlaki turystyczne..... 43	
4. Wskaźniki oceny realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami.....44	
5. Podsumowanie.....46	

WSTĘP

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Zamościa został opracowany w ramach zadań własnych Prezydenta Miasta Zamość. Dokument po uzyskaniu pozytywnej opinii Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków przyjęto uchwałą nr XXI/345/2020 Rady Miasta Zamość w dniu 18 czerwca 2020 r. Obowiązek opracowania Programu i sporządzenia sprawozdania z jego realizacji, które przedstawiane jest radzie powiatu, wynika z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2022 poz. 840 z późn. zm.).

Sprawozdanie z Gminnego Programu Opieki na Zabytkami Miasta Zamość zostało sporządzone w oparciu o założenia przyjęte w Programie, sformułowanym na podstawie celów zapisanych w ustawie, które przedstawiają się następująco:

- 1) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 2) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 3) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 4) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 5) określanie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 6) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Program został opracowany zgodnie z założeniami polityki państwa z poziomu krajowego, regionalnego i lokalnego w temacie szeroko pojętego dziedzictwa kulturowego. Program jest spójny m.in. z:

- 1) Wojewódzkim Programem Opieki nad Zabytkami w województwie lubelskim na lata 2019–2022
- 2) Planem Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego
- 3) Strategią Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014– 2020 (z perspektywą do 2030 r.)
- 4) Wojewódzkim Programem Rozwoju i Rewitalizacji Miast dla Województwa Lubelskiego
- 5) Powiatowym Programem Opieki nad Zabytkami Powiatu Zamojskiego na lata 2019–2022
- 6) Strategią Rozwoju Powiatu Zamojskiego na lata 2007–2020

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Zamość na lata 2020–2023 jest dokumentem strategicznym wytyczającym kierunki i zasady polityki ochrony dziedzictwa kulturowego, w szczególności zabytków w granicach administracyjnych miasta, w tym z jej najcenniejszym zespołem zabytkowym, Starym Miastem wpisanym na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Wybór zagadnień ujętych w czteroletniej perspektywie realizacji Programu jest wynikiem przeprowadzonych konsultacji społecznych.

Celem nadrzędnym w Programie było wskazanie strategii działania, która pozwoliłaby na zachowanie, zrównoważone użytkowanie i wyeksponowanie historycznego zespołu

staromiejskiego, o którego wartości decyduje kompletność, przejrzystość i jednorodność konsekwentnie ukształtowanego historycznego zespołu urbanistycznego, wyodrębnionego kompozycyjnie i przestrzennie w tkance miasta współczesnego. Cel ten powinien być zrealizowany przy objęciu stosowną ochroną elementów dziedzictwa kulturowego ze względu na wyjątkową wartość historyczną, artystyczną i naukową miasta, przy uwzględnieniu zmieniających się uwarunkowaniach prawnych, ekonomicznych i społecznych, w oparciu o działania ujęte w strukturze 3 obszarów:

- 1) „Opieka i ochrona dziedzictwa kulturowego (materialnego i niematerialnego) oraz świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego”, zawiera m.in. wykaz dokumentów planistycznych powstałych w latach 2020-2023 pod kątem zawartych w nich danych i postulatów dotyczących ochrony krajobrazu kulturowego i układu urbanistycznego oraz ochrona zabytków.
- 2) „Zarządzanie dziedzictwem kulturowym, jako czynnik rozwoju społeczno-gospodarczego”, zawarte zostały kierunki dotyczące działań podejmowanych w latach 2020-2023 w celu wzmocnienia systemu ochrony i zarządzania na poziomie lokalnym wraz z e wspieraniem rozwoju turystyki kulturowej.
- 3) „Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego materialnego i niematerialnego oraz promocja i edukacja służące budowaniu tożsamości”, zawiera zaś informacje dotyczące liczb zrealizowanych na rzecz miasta projektów badawczych lub dokumentalnych oraz projektów promocyjnych.

Program zaleca prowadzenie monitoringu. Racjonalną metodą jest określenie wskaźników, które pozwolą na ocenę realizacji zadań, stopnia zaangażowania przeprowadzonych działań i skuteczność ochrony dziedzictwa, co w efekcie pomoże sformułować wnioski na potrzeby sporządzania kolejnego programu oraz innych gminnych dokumentów strategicznych na następne lata.

Sprawozdanie z realizacji Programu za lata 2020-2023, w swoim założeniu odnosi się do zagadnień ujętych w Programie, jak również zachowuje tematyczną kolejność omawianych obszarów. W każdym z wymienionych obszarów przedstawiane są działania materialne i niematerialne pod kątem wskazanych kierunków wraz z podaniem wskaźników. Materiał został zebrany i opracowany na podstawie odpowiedzi udzielonych w przygotowanej Ankiecie. Informacji udzielił Lubelski Wojewódzki Konserwator Zabytków. Delegatura w Zamościu oraz wydziały Urzędu Miasta Zamość wraz z podległymi wybranymi jednostkami organizacyjnymi i spółkami miasta: Wydział Budownictwa Urbanistyki i Ochrony Zabytków, Wydział Inwestycji Miejskich i Zamówień Publicznych, Wydział Gospodarki Komunalnej i Ochrony Środowiska, Wydział Rozwoju Miasta i Funduszy Zewnętrznych, Wydział Geodezji i Gospodarki Nieruchomościami, Wydział Kultury i Sportu, Wydział Turystyki i Promocji, Wydział Oświaty, Wydział Organizacyjno-Administracyjny, Zarząd Gospodarki Lokalowej, Zarząd Dróg Grodzkich.

REALIZACJA ZAŁOŻEŃ PROGRAMOWYCH

1. Obszar

Opieka i ochrona dziedzictwa kulturowego (materialnego i niematerialnego) oraz świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego.

1.1. Kierunek działania - Prawna ochrona zabytków Zamościa

Stare Miasto w Zamościu jako wyjątkowy klejnot narodowego dziedzictwa zostało dostrzeżone i docenione już na początku XX wieku i jest chronione następującymi dokumentami:

- 1) dekretem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 1928 roku o ochronie dóbr kultury i muzeów,
- 2) wpisem do rejestru zabytków w 1936 r. i w 1966 r.,
- 3) dekretem Rady Ministrów nr 139 z 1974 r.

Przepisy prawne na obszarze chronionym, wykluczają wszelką eksploatację podziemną niekontrolowaną, dewastację budynków znajdujących się w strefie chronionej, ich nadbudowę oraz przekształcenie tkanki miękkiej.

Kolejnym wydarzeniem, które należy postrzegać jako sukces miasta jest:

- 1) wpis z dn. 14 grudnia 1992 r. Starego Miasta na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO,
- 2) uznanie za pomnik historii „Zamość- historyczny zespół miasta w zasięgu obwarowań XIX wieku”, Zarządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 8 września 1994 roku.

Wyróżnienia te zobowiązują miasto do opracowania dokumentów wynikających z ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Zagadnienia dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego oraz zabytkowych układów urbanistycznych, ruralistycznych, zabytków nieruchomych oraz stanowisk archeologicznych ujętych w wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków odzwierciedlają m.in. następujące dokumenty:

- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego.
- Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego.

1.1.1. Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego

Studium zostało opracowane przez zespół autorski w Pracowni Projektowej Doroty Sachajko z Gdańska i przyjęte uchwałą nr XV/232/99 Rady Miasta Zamość w dniu 20 grudnia 1999 r. Obowiązujące Studium zawiera zapisy dotyczące ochrony układów urbanistycznych, ruralistycznych, zespołów zabytkowych, krajobrazu kulturowego oraz ekspozycji obiektów i zespołów zabytkowych.

W latach 2020-2023 nie uchwalono zmian Studium zawierających modyfikacje ustaleń w zakresie dotyczącym ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego.

Jedyna zmiana Studium, wniesiona uchwałą nr XXXVIII/565/2021 Rady Miasta Zamość z dnia 29 listopada 2021 r. pozwoliła zaktualizować informacje dotyczące wieloobiektowego Pomnika przyrody „Florianka” przy ul. Szczebrzeskiej.

1.1.2. Aktualizacja Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego

Miejscowe plany uwzględniają ochronę dziedzictwa kulturowego, krajobrazu kulturowego, obiektów zabytkowych, w tym także stanowisk archeologicznych zarówno wpisanych do rejestru zabytków, ujętych w gminnej ewidencji zabytków, jak również ochronę ekspozycji tych obiektów. Spośród 59 podjętych uchwał w sprawie zmiany miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego miasta na przestrzeni lat 2020-2023, podjęto i zrealizowano 24 uchwały w sprawie zmian mpzp, w tym 7 uchwał zmian planu na obszarze ochrony konserwatorskiej, Pomnika Historii lub z usytuowanymi zabytkami poza tym obszarem:

- a) Uchwała Nr XVII/289/2020 Rady Miasta Zamość z dnia 27 stycznia 2020 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Zamość w obrębie Osiedla Stare Miasto - rejon ul. Sadowej i ul. Dzieci Zamojszczyzny.

Cel: przygotowanie terenu pod inwestycje Miasta dla Filharmonii Zamojskiej z Centrum Kongresowym, wprowadzenie teren usług publicznych umożliwiający inwestycje.

- b) Uchwała Nr XXVI/419/2020 Rady Miasta Zamość z dnia 30.11.2020 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Miasta Zamość (jednostka strukturalna nr 19 – Nowe Miasto – część południowa, teren w rejonie ul. św. Piątka – ul. Janusza Korczaka – ul. Weteranów). Na terenie objętym planem znajduje się budynek (dom przy ul. św. Piątka 40) z 2 ćw. XX w., objęty GEZ.

Cel: poprawa warunków zabudowy dla zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej oraz dodanie możliwości zabudowy usługowej wzdłuż ulicy św. Piątka.

- c) Uchwała Nr III/564/2021 Rady Miasta Zamość z dnia 29.11.2021 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Miasta Zamość w rejonie ulic: Szczebrzeskiej – Męczenników Rotundy – Altanowej – Lipskiej oraz w rejonie Zalewu Miejskiego i strzelnicy.

Plan ustala następujące strefy ochrony konserwatorskiej:

"Ao" – pełnej ochrony i rekonstrukcji konserwatorskiej otoczenia terenów objętych strefą "A";

"K" – ochrony krajobrazu, w celu ochrony krajobrazu i ekspozycji Starego Miasta i fortyfikacji miasta;

Na części Planu występuje stanowisko archeologiczne o nr arkusza map AZP 89-88/18 stanowiące zabytek archeologiczny ujęty w Gminnej Ewidencji Zabytków.

W Planie ujęto występowanie:

obiekту wpisanego na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO "Staromiejski Zespół Zabytkowy" wraz ze strefą buforową;

Pomnika Historii "Zamość – historyczny zespół miasta w zasięgu obwarowań XIX wieku";

Cel: zagospodarowanie terenów wokół Zalewu Miejskiego oraz ustalenie zasad modernizacji i przebudowy zbiornika wodnego. Adaptacja funkcjonalno-przestrzenna przedmiotowych terenów, pozwoliła na stworzenie wokół Zalewu atrakcyjnego miejsca wypoczynku i rekreacji dla turystów oraz mieszkańców miasta.

- d) Uchwała Nr XLIV/647/2022 Rady Miasta Zamość z dnia 25.04.2022 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Zamość (teren w obrębie Jednostki Strukturalnej Nr 20 – Zachodnie Przedmieście Lubelskie – część

zachodnia przy skrzyżowaniu ulicy Generała Stanisława Maczka i ulicy Wiejskiej). Na terenie objętym planem znajdują się budynki objęte GEZ:

- dom z pierwszej ćw. XX w. przy ul. Wiejskiej 18;
- dom przy ul. Wiejskiej 22 z 1934 r.

Cel: poprawa warunków zabudowy dla funkcji mieszkaniowej jednorodzinnej oraz skorygowanie układu komunikacyjnego.

- e) Uchwała Nr XLVII/667/2022 Rady Miasta Zamość z dnia 27.06.2022 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Miasta Zamość obejmującego teren w obrębie Jednostki Strukturalnej Nr 29 – Majdan – cz. południowa. Na terenie objętym planem znajdują się następujące stanowiska archeologiczne:

- nr arkusza map AZP 88-88/53;
- nr arkusza map AZP 88-88/54

Cel: skorygowanie układu komunikacyjnego poprzez likwidację terenów dróg wewnętrznych oraz poprawa warunków zabudowy dla funkcji mieszkaniowej jednorodzinnej.

- f) Uchwała Nr LII/708/2022 Rady Miasta Zamość z dnia 28.10.2022 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Miasta Zamość obejmującego teren w obrębie Jednostki Strukturalnej Nr 11 – Janowice cz. północna – teren Miejskiej Oczyszczalni Ścieków. Na terenie objętym planem znajduje się w części stanowisko archeologiczne o nr arkusza map AZP 88-88/4.

Cel: dostosowanie istniejących oraz wprowadzenie nowych parametrów i wskaźników zabudowy w sposób umożliwiający zrealizowanie inwestycji (budowa Punktu Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych oraz modernizacja Miejskiej Oczyszczalni Ścieków) planowanej przez Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej Sp. z o.o. w Zamościu.

- g) Uchwała Nr LII/710/2022 Rady Miasta Zamość z dnia 28.10.2022 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Zamość (teren w Jednostce Strukturalnej Nr 23 – Wschodnie Przedmieście Lubelskie – część wschodnia, położony pomiędzy ul. Powiatową, ul. Bolesława Chrobrego, ul. Władysława Łokietka i ul. Stefana Batorego). Na terenie objętym planem znajduje się budynek objęty GEZ – dom przy ul. Powiatowej 24 i 24a) z 1918 r.

Cel: poprawa warunków zabudowy dla funkcji mieszkaniowej jednorodzinnej wprowadzenie funkcji zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej z usługami. Dodatkowo skorygowano układ komunikacyjny.

1.1.3. Gminna Ewidencja Zabytków Miasta Zamość

Po przeprowadzonych konsultacjach i uzgodnieniach z Lubelskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków zostało wydane Zarządzenie Nr 180/2013 r. Prezydenta Miasta Zamość z dnia 18 grudnia 2013 r. w sprawie założenia i prowadzenia gminnej ewidencji zabytków Miasta Zamość. Gminna ewidencja była na bieżąco aktualizowana na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 9 i art. 30 ust. 1 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1372), art. 22 ust. 4 i 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 710 z późn. zm.), w związku z rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011r. w sprawie prowadzenia

rejestr zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. z 2021 r. poz. 56), a także w nawiązaniu do porozumienia pomiędzy przedstawicielami Wydziału Architektury Budownictwa i Ochrony Zabytków Miasta Zamość oraz Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków Delegatura w Zamościu.

W latach 2020-2023 gminna ewidencja była aktualizowana następującymi Zarządzeniami Prezydenta Miasta Zamość:

- 1) Zarządzenie Nr 44/2021 Prezydenta Miasta Zamość z dnia 18 lutego 2021 r. w sprawie aktualizacji Gminnej Ewidencji Zabytków Miasta Zamość,
- 2) Zarządzenie Nr 173/2021 Prezydenta Miasta Zamość z dnia 20 lipca 2021 r. w sprawie aktualizacji Gminnej Ewidencji Zabytków Miasta Zamość,
- 3) Zarządzenie Nr 189/2021 Prezydenta Miasta Zamość z dnia 02.08.2021 r. w sprawie zmiany Zarządzenia Nr 173/2021 Prezydenta Miasta Zamość z dnia 20 lipca 2021 r. w sprawie aktualizacji Gminnej Ewidencji Zabytków Miasta Zamość,
- 4) Zarządzenie Nr 191/2021 Prezydenta Miasta Zamość z dnia 6 sierpnia 2021 r. w sprawie aktualizacji Gminnej Ewidencji Zabytków Miasta Zamość,

Po przeprowadzonych aktualizacjach w latach 2020-2023 z Gminnej Ewidencji Zabytków Miasta Zamość wyłączonych zostało 35 kart adresowych zabytków nieruchomości. Każdorazowa decyzja o wyłączeniu karty adresowej zabytku poprzedzona została przeprowadzeniem wizji terenowej, mającej na celu ocenę stanu zachowania zabytków pod kątem historycznym, artystycznym, naukowym i technicznym.

Na koniec 2023 r. w wykazie Gminnej Ewidencji Zabytków Miasta Zamość znajdowały się domy i budynki użyteczności publicznej, obiekty Starego Miasta, zabytki architektury sakralnej, miejsca pamięci, zabytki przemysłowe i historyczne trakty. Łącznie 426 obiektów zabytkowych, w tym 184 ujętych w rejestrze.

W tabelach poniżej zamieszczony został wykaz zabytków, które w latach 2020-2023 zostały wyłączone z Gminnej Ewidencji Zabytków Miasta Zamość.

L.p	Obiekt	Działka	Adres
1.	Dom	nr 30 w ark. 49	ul. Spadek 39 / Gęsia 4
2.	Dom	nr 69/2 w ark. 60	ul. Młyńska 7
3.	Dom	nr 24 w ark. 33	ul. Szwedzka 16a
4.	Dom	nr 24 w ark. 33	ul. Szwedzka 16
5.	Budynek gospodarczy (stodoła) jako część Zespołu zagrody z chałupą, stodołą i stajnią	nr 225/2 w ark. 58	ul. Św. Piątka 16
6.	Dom	nr 11/4 w ark. 31	ul. Brzozowa 7
7.	Dom	nr 3 w ark. 54	ul. Chopina 5
8.	Dom	nr 66 w ark. 55	ul. Haukego 8
9.	Dom	nr 132 w ark. 3	ul. Janowicka 5

10.	Dom	nr 123 w ark. 3	ul. Janowicka 31
11.	Dom	nr 46/10 w ark. 47	ul. Kiepury 20
12.	Dom	nr 164 w ark. 58	ul. Lipska 49
13.	Dom	nr 233 w ark. 53	ul. Listopadowa 5
14.	Dom	nr 231 w ark. 53	ul. Listopadowa 7
15.	Dom	nr 213 w ark. 53	ul. Listopadowa 25
16.	Dom	nr 30 w ark. 52	ul. Lwowska 26
17.	Dom	nr 24/8 w ark. 60	ul. Młyńska 4
18.	Dom	nr 13 w ark. 52	ul. Młyńska 26
19.	Dom	nr 5 w ark. 52	ul. Młyńska 42
20.	Dom	nr 87 w ark. 54	ul. Narutowicza 12
21.	Dom	nr 157 w ark. 54	ul. Narutowicza 31
22.	Dom	nr 170 w ark. 54	ul. Orla 8
23.	Dom	nr 128 w ark. 47	ul. Partyzantów 35
24.	Brama z ogrodzeniem (ogrodzenie z bramą wjazdową)	nr 7 w ark. 53	ul. Partyzantów 78
25.	Dom	nr 48/2 w ark. 52	ul. Poprzeczna 21
26.	Dom	nr 42/1 w ark. 50	ul. Poprzeczna 23
27.	Obora	nr 42/1 w ark. 50	ul. Poprzeczna 23
28.	Dom	nr 79 w ark. 55	ul. Radziecka 16
29.	Dom	nr 27 w ark. 32	ul. Władysława Reymonta 35
30.	Dom	nr 25 w ark. 32	ul. Władysława Reymonta 37
31.	Dom	nr 177 w ark. 53	ul. Styczniowa 12
32.	Dom	nr 204 w ark. 53	ul. Waryńskiego 16
33.	Dom	nr 25/2 w ark. 59 nr 26/2 w ark. 59	ul. Weteranów 6
34.	Dom	nr 77 w ark. 57	ul. Wiśniowa 18
35.	Dom	nr 25 w ark. 34	ul. Wojska Polskiego 71

1.1.4. Wpis do rejestru zabytków

W dniu 11 maja 2023 r. do miasta wpłynęła odpowiedź Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego dotycząca skargi na decyzję Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 21 kwietnia 2022 r. znak: DOZ-OAiK.650.1075.2021.UB o wpisie do rejestru zabytków nieruchomości (nr rejestru zabytku A/1657) układu urbanistycznego tworzonego przez zachodnią część dawnych koszar, w której WSA oddalił zarzuty wniesione przez skarżących. Następnie pismem z dnia 2 marca 2023 r. Strony postępowania wniosły do Naczelnego Sądu Administracyjnego skargę kasacyjną od ww. wyroku. W związku z powyższym decyzja MKiDN z dn. 21 kwietnia 2022 r. znak: DOZ-OAiK.650.1075.2021.UB nie jest jeszcze prawomocna.

1.1.5. Uchwała „krajobrazowa”

W dniu 26 października 2020 r. została podjęta uchwała nr XXV/401/2020 Rady Miasta Zamość w sprawie ustalenia zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury, tablic reklamowych i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń ich gabarytów, standardów jakościowych oraz rodzajów materiałów budowlanych z jakich mogą być wykonane w granicach administracyjnych Miasta Zamość.

Z uwagi na stan ogłoszonej pandemii, prace dotyczące wdrożenia ustaleń uchwały krajobrazowej podzielone zostały na etapy. Pierwszy etap prac obejmował wizje lokalne oraz rozmowy z przedsiębiorcami, mające na celu uświadomienie obowiązywania przepisów uchwały krajobrazowej. Prowadzono również konsultacje w formie telefonicznej, papierowej, elektronicznej i osobiście z dużymi podmiotami gospodarczymi m. in. Biedronka, Lidl, Castorama, Hop Stop, Mc'Donalds Polska, w sprawie dostosowania nośników reklamowych do ustaleń uchwały krajobrazowej. Dokonano również wizji na terenie Starego Miasta, w wyniku której określono zalecenia w formie ustnej lub pisemnej o potrzebie dostosowania otoczenia do ustaleń obowiązującej uchwały. W wyniku prowadzonych działań zmieniono nośniki reklamowe następujących podmiotów:

- punkt sprzedaży Plus i Polsat Box, ul. Solna 5,
- Vaflove – lody rzemieślnicze, ul. Stefanidesa 6,
- Manufaktura Słodyczy „Tęcza”, ul. Solna 3,
- Nauka Jazdy „Turbo”, ul. Solna 7 wraz z uporządkowaniem elewacji kamienicy od strony ul. Waleriana Łukasińskiego,
- oddziału PZU przy ul. Staszica 7.

Na bieżąco, na wniosek zainteresowanego podmiotu, albo z urzędu prowadzono przegląd ogródków restauracyjnych i interweniowano w sytuacjach wprowadzenia przez właścicieli dysharmonijnych elementów w przestrzeni Rynku Starego Miasta.

W efekcie przeprowadzonych wizji lokalnych i konsultacji, doprowadzono do uporządkowania otoczenia sklepów Biedronka oraz obniżenia pylonu przy ul. Peowiaków.

1.1.6. Opinie, badania, opracowania:

Miasto opracowało 4 opinie do 2 obiektów, których Karty Adresowe zostały włączone do Gminnej Ewidencji Zabytków Miasta Zamość:

- 1) analiza dotycząca zachowania wartości zabytkowych budynku mieszkalnego położonego przy ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 8, wykonana została przez dr. Andrzeja Siwka
- 2) ocena stanu technicznego budynku mieszkalnego położonego przy ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 8, wykonana przez RC.KONSTRUKTOR Radosław Cienkusz o specjalizacji konstrukcyjno – budowlanej nr upr. bud. LUB/0051/PWOK/12
- 3) analiza dotycząca zachowania wartości zabytkowych budynku mieszkalnego wielorodzinnego położonego przy ul. Partyzantów 28, wykonana przez dr. Andrzeja Siwka.
- 4) ocena stanu technicznego budynku mieszkalnego wielorodzinnego położonego przy ul. Partyzantów 28, wykonana przez RC.KONSTRUKTOR Radosław Cienkusz o specjalizacji konstrukcyjno – budowlanej nr upr. bud. LUB/0051/PWOK/12

Po sporządzeniu opinii Inspektor Nadzoru Budowlanego podjął decyzję rozbiórki budynku przy ul. Partyzantów 28. Budynek położony był w pasie pieszym i ze względu na zły stan techniczny zagrażał bezpieczeństwu pieszych.

1.2. Kierunek działań - Ochrona krajobrazu kulturowego i układu urbanistycznego

W celu poprawy estetyki historycznych obszarów wybranych placów i ulic zrealizowano zadanie inwestycyjne pn. „Przebudowa ulicy Marszałka Józefa Piłsudskiego wraz z odcinkiem ulicy Peowiaków w Zamościu” w latach 2021/2022 ze środków Rządowego Funduszu Rozwoju Dróg. Wartość umowy na roboty budowlane 14 615 164,60 zł brutto, w tym dofinansowanie z RFRD w wysokości 7 066 361 zł brutto.

W latach 2020-2023 ruch samochodów na terenie Starego Miasta został ograniczony jedynie w trakcie przeprowadzanych remontów w obszarze staromiejskim na inwestycjach pn:

- 1) Remont konserwatorski ulicy Staszica i ulicy Greckiej w Zamościu w ramach zadania „Przebudowa placu Melchiora Stefanidesa wraz z odcinkiem ulicy Łukasieńskiego.
- 2) Remont konserwatorski – Przebudowa Placu Melchiora Stefanidesa (droga gminna nr 110594L) wraz z odcinkiem ulicy Łukasieńskiego (droga powiatowa nr 3314L) od km 0+010,89 do km 0+566,60.
- 3) Remont Konserwatorski – Przebudowa Placu Wolności (droga gminna nr 110595L) wraz z odcinkiem ulicy Kościuszki (droga gminna nr 110522L) od km 0+202,00 do km 0+308,00 oraz odcinkiem ulicy Okopowej (droga powiatowa nr 3322L) od km 0+000 do km 0+180,70. Po zakończeniu remontów konserwatorskich zniesiono ograniczenie ruchu samochodów.

1.3. Kierunek działań - Opieka i ochrona zabytków nieruchomych

Przeprowadzono szereg działań remontowo-konserwatorskich, rewitalizacyjnych i adaptacyjnych zrealizowanych na wybranych obiektach zabytkowych stanowiących własność miasta:

1.3.1. Pałac Zamojskich

W 2022 r. miasto podjęło pierwsze działania promocyjne dotyczące wyłonienia partnera w systemie partnerstwa publiczno – prywatnego (PPP). W ramach tej formy inwestycyjnej powstał film promocyjny Miasto Zamość – Pałac Zamojskich.

Poniesione wydatki: 8 000,00 zł.

W 2023 r. miasto kontynuowało działania promocyjne:

- w ramach PPP, powstały wizualizacje 3D Pałacu oraz artykuły promocyjne publikowane pn. „ZAMOŚĆ SZUKA INWESTORA Z WIZJĄ” na stronie www.investin.zamosc.pl
- przygotowano ofertę inwestycyjną PPP Pałac Zamojskich, która została zamieszczona w bazie Centrum Obsługi Inwestora i Eksportera – w Departamencie Gospodarki Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubelskiego: <https://gospodarka.lubelskie.pl/pl/tereny-inwestycyjne/zespol-rezydencjalny-palacu-zamojskich>

- zlecono publikację artykułów promocyjnych online na stronie głównej w www.realestatemagazine.pl + FB oraz na łamach dwumiesięcznika Real Estate Magazine. Działania te, zmierzają do wyłonienia partnera inwestycyjnego i mają na celu rozpoczęcie procesu inwestycyjnego, który będzie początkiem planowanych prac i działań remontowo-konserwatorskich, rewitalizacyjnych i adaptacyjnych Zespołu Pałacowego.

W opracowanym projekcie Gminnego Programu Rewitalizacji na lata 2023-2030, „Rewitalizacja Zespołu Pałacowego jest jednym z przedsięwzięć inwestycyjnych z przeznaczeniem na Centrum Konferencyjno – Hotelowe. Po przyjęciu dokumentu GPR miasto będzie miało możliwość przystąpienia do Programu Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021 – 2027.

Poniesione wydatki: 7 121,00zł

1.3.2. Akademia Zamojska

Zadanie I. Realizacja projektu pn. „Rewitalizacja historycznego obiektu Akademii Zamojskiej w Zamościu” dofinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2014–2020 oraz środków własnych miasta. W ramach projektu, zrealizowano następujące zadania:

1) Remont konserwatorski obiektu Akademii Zamojskiej obejmujący rekonstrukcję dachu mansardowego – poddasze użytkowe z przeznaczeniem dla jednostek kultury wraz z elementami zagospodarowania i uzbrojenia terenu oraz 3 pomieszczenia parteru przeznaczone na ekspozycję muzeum drukarstwa oraz remont dziedzińca.

Z ogólnej przestrzeni użytkowej budynku Akademii Zamojskiej wynoszącej 7 956,60 m² na cele kulturalne przeznaczona została powierzchnia: 2 971,51m² tj.: trzy pomieszczenia na parterze adaptowane na ekspozycję muzealną pn. Dzieje Akademii Zamojskiej i drukarni akademickiej – 358,00 m²; piętro drugie (poddasze) – w całości adaptowane na cele kulturalne Zamojskiej Akademii Kultury – 2 613,51 m²; oraz dziedzińiec Akademii o powierzchni 1 490,00 m²; co łącznie wyniesie 4 461,51 m² powierzchni przeznaczonej dla cele kulturalne. Części wspólne obiektu, dla funkcjonowania ekspozycji muzealnej oraz Zamojskiej Akademii Kultury to: szyb windy, schody żelbetowe (klatka schodowa), kanały techniczne.

2) Zakup trwałego wyposażenia do prowadzenia działalności kulturalnej, w tym edukacji artystycznej oraz realizacji prac konserwatorskich;

Zakupiony został sprzęt niezbędny do realizacji nowych ofert w zakresie działalności kulturalnej i edukacji kulturalnej m. in. zakup wyposażenia aranżacyjnego oraz multimedialnego pomieszczeń Zamojskiej Akademii Kultury, na którą składają się:

- Ekspozycja muzealna Dzieje Akademii Zamojskiej i drukarni akademickiej – przestrzeń zajmowana przez Muzeum Zamojskie w Zamościu,
- Zamojskie Centrum Ilustracji – przestrzeń zajmowana przez Biuro Wystaw Artystycznych – Galeria Zamojska,
- Kino studyjne - Akademicka Filmoteka (Zamojska Akademia Filmowa) – przestrzeń zajmowana przez Centrum Kultury Filmowej „Stylowy”,
- Multimedialna Biblioteka (MultiBiblio / Mediateka) – przestrzeń zajmowana przez Książnicę Zamojską w Zamościu,

- Akademicka Pracownia Humanistyczna, Akademicka Pracownia Wielokulturowa, Poligon warsztatowy – przestrzeń zajmowana przez Zamojski Dom Kultury,
 - Muzyczna Scena Plenerowa oraz Teatr w Akademii – sprzęt i wyposażenie z przeznaczeniem na organizację przedsięwzięć kulturalnych na dziedzińcu Akademii Zamojskiej przez Orkiestrę Symfoniczną im. Karola Namysłowskiego w Zamościu oraz Zamojski Dom Kultury.
- 3) Konserwacja zabytków ruchomych oraz zabytkowych muzealiów, starodruków, księgozbiorów, materiałów bibliotecznych, archiwalnych i zbiorów audiowizualnych (w tym filmowych) oraz ich ochrona i udostępnienie poprzez proces digitalizacji. Wszystkie eksponaty z ekspozycji muzealnej Dzieje Akademii Zamojskiej i drukarni akademickiej, dostępne są w formie cyfrowej. Wszystkie zostały zdigitalizowane. Dotyczy to zarówno zabytkowych muzealiów, jak i eksponatów prezentowanych w formie kopii, replik, faksymiliów. Z eksponatami można się zapoznać na stronie internetowej Muzeum Zamojskiego oraz utworzonej stronie Zamojskiej Akademii Kultury. Na ekspozycji w obiekcie Akademii, w formie cyfrowej, prezentowane są zbiory biblioteczne Akademii Zamojskiej poprzez instalację sprzętu komputerowego, infokiosków, prezentacji multimedialnych.
- 4) Obiekt został zabezpieczony przed kradzieżą i zniszczeniem zamontowano: instalację przeciwpożarową, monitoring (telewizja dozoru) zewnętrznego i wewnętrznego.

Zadanie II. Remont konserwatorski pomieszczeń parteru i I piętra na potrzeby I Liceum Ogólnokształcącego obejmował roboty budowlane oraz prace konserwatorskie.

Poniesione wydatki:

Rok	środki własne	z POIiŚ	Σ
2018	18 046,50	102 263,50	120 310,00
2019	6 899,05	39 094,60	45 993,65
2020	1 257 413,95	202 787,32	1 460 201,27
2021	6 127 520,20	0,00	6 127 520,20
2022	12 413 151,29	6 502 358,73	18 915 510,02
2023	25 906 345,69	18 432 490,12	44 338 835,81
Σ	45 729 376,68	25 278 994,27	71 008 370,95

Widok na Akademię Zamojską od strony zachodniej

1.3.3. Rotunda Zamojska

„Rewitalizacja Rotundy Zamojskiej w Zamościu”, zadanie wykonano z projektu dofinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2014–2020.

W ramach projektu, zrealizowane zostały następujące zadania:

1) Remont konserwatorski Rotundy

- wykonanie zabezpieczenia muru z wykonaniem częściowego przemurowania cegłą o wymiarach dostosowanych do wymiarów cegły oryginalnej, historycznej,
- przemurowanie korony murów zewnętrznych nad celami do poziomu dachowego pierścienia obwodowego z piaskowca, cegłą historyczną,
- uzupełnienie ubytków cegieł oraz fragmentów muru cegłą historyczną,
- wykonanie systemu izolacji sklepień i systemu drenażowego odprowadzającego wody opadowe z dachu w kierunku rzygaczy,
- zabezpieczenie skarpy ziemnej dachu przed erozją,
- wyprofilowanie skarpy dachowego nasypu ziemnego,
- wymianę na nowe zniszczonych elementów z piaskowca oraz uzupełnienie ubytków i uszkodzeń w kamiennych elementach cokołowych,
- czyszczenie odkrytych powierzchni kamiennych z piaskowca z zanieczyszczeń atmosferycznych i biologicznych oraz zabezpieczenie przed wnikaniem wody,
- zabezpieczenie przed korozją biologiczną, owadami oraz wpływami atmosferycznymi wszystkich elementów drewnianych,
- poddanie zabiegom konserwatorskim elementów i detali o wartości historycznej,
- budowę linii kablowej zasilającej szafę teletechniczną,
- wykonanie w obrębie krzyża w rejonie czterech cel IX-XII następujących elementów: płytę żelbetową ze ściankami wokół krzyża i na murze, izolację, warstwę drenażową, materiały dotyczące zabezpieczenia krzyża (obróbki blacharskie).

2) Roboty budowlane w branżach teletechnicznej i elektroenergetycznej

- budowę rurociągów oraz studni teletechnicznych dla potrzeb kabli światłowodowych i teleinformatycznych zapewniających podłączenie Rotundy do istniejącej sieci miasta, jak również umożliwiających wzajemne połączenie wykonanych urządzeń,
- budowę urządzeń monitoringu terenu (drogi dojścia do Rotundy, dziedzińca oraz terenu wokół Rotundy), monitoringu wybranych pomieszczeń,
- budowę urządzeń bezprzewodowego dostępu do Internetu w przestrzeni zewnętrznej Rotundy,
- montaż systemu zliczania odwiedzających obiekt,
- montaż urządzeń systemu monitoringu,
- przebudowę urządzeń oświetlenia terenu kolidujących z relikwiami architektonicznych trawersów,
- wymianę istniejących źródeł światła na dojściu do Rotundy oraz we wnętrzach cel,
- wykonanie instalacji elektrycznych w celi nr II.

3) Rozbudowa ekspozycji muzealnej

W projekcie przewidziano uatrakcyjnienie ekspozycji w Rotundzie poprzez wyposażenie jej w nowe plansze informacyjne, ażurowy ekspozytor, makietę obozu przejściowego, elementy tyflograficzne tj. mapę terenu Rotundy i model Rotundy oraz infomaty zawierające prezentacje dotyczące tragicznej historii tego miejsca.

4) Wykonanie udogodnień dla osób niepełnosprawnych

W ramach projektu wykonano udogodnienia dla osób niepełnosprawnych w Rotundzie obejmujące podesty przy celach nr II i XX oraz obniżenie istniejącego progu przy wyjściu z celi nr XX.

5) Przebudowa toalet publicznych w budynku przy ul. Droga Męczenników Rotundy.

Prace objęły remont toalet w budynku i przystosowanie ich dla osób niepełnosprawnych, w tym budowę podjazdu (pochylni) dla osób niepełnosprawnych.

6) Dostawa i montaż instalacji fotowoltaicznej na budynku przy ul. Droga Męczenników Rotundy: budowa linii kablowych pomiędzy szafą kablową a instalacją fotowoltaiczną oraz montaż konstrukcji wsporczych wraz z panelami fotowoltaicznymi (20 sztuk o łącznej mocy 5 kWp), inwertera, zespołu akumulatorów, instalacji odgromowej, zabezpieczeń i budowa szafy kablowej.

W ramach działań podjętych w projekcie dofinansowanego ze środków poniesiono wydatki za lata 2020-2021

Rok	środki własne	z EFRR w ramach RPO WL 2014-2020	Σ
2019-2021	1 521 690,46	6 430 183,28	7 952 873,74

fot. Szymon Łyciuk Fragment zewnętrznego muru Rotundy Zamojskiej

1.3.4. „Rewitalizacja Starego Miasta w Zamościu”

W ramach projektu, zrealizowane zostały następujące zadania:

1) Rewitalizację Bastionu VI Twierdzy Zamość

W poddaszu Nadszańca K1 utworzono Centrum Edukacyjno - Integracyjnego oraz Klubu Rozwoju Zawodowego dla uczniów szkoły zlokalizowanej w nadszańcu, mieszkańców

osiedla Stare Miasto i mieszkańców osiedla Planty. Wykonano również adaptację poddasza oraz przeprowadzono prace związane z bezpieczeństwem i poprawą funkcjonalności obiektu, w tym udostępnieniem budynku dla osób niepełnosprawnych. Remont konserwatorski obejmował: remont poddasza – wymiana dachu, remont stropu, remont schodów, montaż windy osobowej, wyposażenie Centrum Integracyjno–Edukacyjnego i Klubu Rozwoju Zawodowego, wymianę instalacji wewnętrznych, zagospodarowanie terenu plateau bastionu w tym: remont boiska i wymianę ogrodzenia, małą architekturę, oświetlenie terenu oraz budowę systemu monitoringu Bastionu VI.

Zadanie objęło również budowę zewnętrznej infrastruktury technicznej towarzyszącej tj. wodociągu, kanalizacji deszczowej, oświetlenia, przebudowę gazociągu, budowę monitoringu oraz przebudowę kanalizacji kablowej.

Centrum Edukacyjno-Integracyjne oraz Klub Aktywizacji Zawodowej w czasie roku szkolnego będzie wykorzystywane jako pracownie do zajęć praktycznych. Dla potrzeb środowiska lokalnego, jego integracji, rozwojowi zainteresowań i propagowaniu kultury, powstały pomieszczenia pełniące funkcję centrum multimedialnego i świetlicy.

Wydzielone pomieszczenie stanowiące świetlicę będą miejscem spotkań z miejscowymi artystami, ciekawymi ludźmi świata kultury i nauki. Mogą odbywać się tu różne wystawy (np. lokalnych artystów oraz uczniów) czy pozalekcyjne zajęcia artystyczne.

Powstało zaplecze kuchenne, w którym młodzież może rozwijać swoje zainteresowania kulinarne, czy organizować różne warsztaty związane ze zdrowym żywieniem.

- 2) Remont z pracami konserwatorskimi dziedzińca VI oraz VII Bloku kamienic Starego Miasta w Zamościu. Zadanie objęło wykonanie zagospodarowania dziedzińców z odwodnieniem, oświetleniem, małą architekturą i zielenią. Wprowadzono zmianę układu i rysunku posadzki, wykonano klomby wyniesionych ponad posadzkę dziedzińca, zmianę układu zieleńców, wprowadzono obiekty małej architektury.
- 3) Wybudowano plac zabaw z siłownią zewnętrzną wraz z zagospodarowaniem terenu rekreacyjnego ogólnodostępny dla dzieci, młodzieży i dorosłych oraz budowę skate parku wraz z zagospodarowaniem terenu rekreacyjno-sportowego.

Plac zabaw z zewnętrzną siłownią:

Utworzono przestrzeń rekreacyjno-sportową na dotychczas niezagospodarowanym terenie, pomiędzy parkiem miejskim a kortami tenisowymi. Wybudowano urządzenia zabawowe, uwzględniające strukturę wiekową przyszłych użytkowników, ich potrzeby i bezpieczeństwo użytkowania. Urządzenia zabawowe to zestawy modułowe z elementów ślizgowych, wspinaczkowych, siatek i przepłotni. Obok placu zabaw wykonane zostały urządzenia siłowe m. in. orbiterek, rowerek, wyciąg górny. Wszystkie elementy zabawowe i siłowe posiadają atesty i certyfikaty bezpieczeństwa.

Powstały elementy małej architektury parkowej, tj. postawione zostały ławki, kosze na śmieci, tablica z regulaminem użytkowania urządzeń.

Skate park:

W niedalekim sąsiedztwie placu zabaw utworzono przestrzeń rekreacyjno-sportową do uprawiania sportów czyli skate park. Na nawierzchni w formie gładkiej, żelbetowej płyty pojawiły się wyprofilowane przeszkody i stalowe poręcze, przystosowane do jazdy na deskorolkach, rolnkach, hulajnogach i rowerach. Pojawiła się infrastruktura towarzysząca tj. ławki, kosze na śmieci, tablica z regulaminem, stojak na rowery. Zamontowano oświetlenie parkowe oraz wykonano ścieżki z nawierzchni mineralnej, stanowiących dojście do skate parku oraz placu zabaw.

4) Utworzenie toru modelarskiego na terenach fortecznych przy Bastionie VI.

Zadanie objęło utworzenie pełnowymiarowego toru modelarskiego do rozgrywania zawodów modeli latających akrobacyjnych na uwięzi oraz do bicia rekordów prędkości modeli latających. Tor o promieniu okręgu 18 m, wykonany został z nawierzchni mineralno-żywiczej z wodoprzepuszczalnej mieszanki kruszyw mineralnych i bezrozpuszczalnikowej żywicy epoksydowej w kolorze otoczenia.

5) Budowę systemu monitoringu na terenie Starego Miasta oraz Plant.

W ramach zadania powstał system monitoringu Starego Miasta w Zamościu oraz na terenie osiedla Planty.

6) Przebudowa ulicy Łukasińskiego i Placu Stefanidesa wraz z zewnętrzną infrastrukturą techniczną. Zadanie objęło przebudowę ulicy Łukasińskiego (od km 0+000,00 do km 0+461,51) oraz przyległego Placu Stefanidesa, tj. budowę zewnętrznej infrastruktury technicznej - wodociągu, kanalizacji deszczowej, oświetlenia, przebudowę gazociągu, budowę monitoringu oraz przebudowę kanalizacji kablowej.

Na działania podjęte w ramach „Rewitalizacji Starego Miasta w Zamościu” zakładające m.in. wyżej wymienione zadania poniesiono wydatki:

Rok	budżet miasta, budżet Państwa	z EFRR w ramach RPO WL 2014-2020	Σ
2020	6 765,00	0,00	6 765,00
2021	673 511,25	3 574 057,10	4 247 568,35
2022	1 758 002,04	8 856 026,35	10 614 028,39
2023	2 148 571,69	2 600 104,91	4 748 676,60
Σ	4 586 849,98	15 030 188,36	19 17 038,34

1.3.5. Prace budowlano-konserwatorskie przy Bramie Lwowskiej Starej

W latach 2022-2023 r. zostało zrealizowane zadanie pod nazwą „Zamość Brama Lwowska Stara (koniec XVI w.): prace budowlano-konserwatorskie, izolacja zielonego dachu”, etap I i II w ramach Programów Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z programu „Ochrona zabytków”. Obiekt zabezpieczono przed powstaniem dalszych zniszczeń. Wykonano izolację poziomą i pionową Bramy. W ramach prac konstrukcyjnych wzmocniono sklepienie i ściany wewnątrz Bramy nierdzewnymi prętami systemowymi. Izolacja zielonego dachu, zabezpieczyła obiekt przed zawilgoceniem i niszczeniem.

Nakrywy kamienne zakonserwowano, a brakujące elementy uzupełniono nowymi nakrywami.

Przeprowadzono również prace konserwatorskie na elewacji wschodniej oraz wiatku ceglanego z zewnątrz bryły i tynków na: elewacji zachodniej i elewacji południowej.

Rok	budżet miasta,	Z MKiDN	Σ
2022	138 000,00	256 000,00	394 000,00
2023	95 536,69	250 000,00	345 536,69
Σ	233 536,69	506 000,00	739 536,69

Elewacja wschodnia Bramy Lwowskiej Starej

1.3.6. Remont mogił na cmentarzu wojennym Rotunda

W ramach zrealizowanego zadania pn. "Przebudowa elementów małej architektury - mogił na cmentarzu wojennym Rotunda w Zamościu" w latach 2021 – 2023 dofinansowano ze środków MKiDN oraz ze środków budżetu państwa przyznanych przez Prezesa Rady Ministrów w ramach porozumień z Wojewodą Lubelskim, wykonano następujące prace:

- 1) w kwaterze z mogiłami polskich żołnierzy poległych we wrześniu 1939 roku w czasie walk prowadzonych na Zamojszczyźnie, przebudowano elementy małej architektury obejmującej wymianę krzyży, obramowań mogił i poduszek z betonowych na granitowe oraz przeprowadzono renowację metalowych krzyży i konserwację istniejących płyt kamiennych z piaskowca.
- 2) w alei głównej z mogiłami żołnierzy Armii Krajowej oraz mogiłami w Kwaterze Żydowskiej, przeprowadzono:
 - remont mogił żołnierzy Armii Krajowej w którym wymieniono betonowe krzyże i obramienia mogił na granitowe oraz wykonano renowację tabliczek z piaskowca.

- remont mogił w Kwaterze Żydowskiej w którym wymieniono betonowe macewy i obrzeża mogił na granitowe oraz wykonano renowacja metalowych gwiazd.
- remont alei głównej w której wymieniono krawężniki na granitowe oraz wykonano nawierzchnię alei.

Rok	budżet miasta	z MKiDN	budżetu państwa	Σ
2021	70 782,97	84 229,91		155 012,88
2022			690 864,31	690 864,31
2023	45 198,19	88 129, 81		133 328,00
Σ	115 981,16	172 359,72	690 864,31	979 205,19

Fragment mogił na cmentarzu wojennym Rotunda

1.3.7. Prace remontowo-konserwatorskie na Starym Mieście oraz przy zabytkach poza zespołem staromiejskim.

Przeprowadzono prace remontowo-konserwatorskie kamienic na Starym Mieście oraz innych zabytkowych obiektach, poza zespołem staromiejskim, będących własnością komunalną na następujących obiektach:

- Pereca 6, 11, 12 – remont klatek schodowych za kwotę ok. 39,5 tys. zł, inne prace remontowo-konserwacyjne ok. 23,6 tys. zł
- Pereca 9 – remont dachu (wymiana pokrycia) za kwotę 61 tys. zł, remont klatki schodowej za 8,9 tys. zł
- Staszica 27 – remont klatki za kwotę ok. 11,6 tys. zł
- Żeromskiego 16-18 – remont klatki schodowej, wymiana drzwi do lokalu usługowego za kwotę ok. 7,5 tys. zł, inne prace remontowo-konserwacyjne 1,7 tys. zł
- Grecka 2 (Podkarpie) – remont pieców kaflowych za kwotę ok. 231 tys. zł, wymiana drzwi

- klatki schodowej za kwotę ok. 4,5 tys. zł, remont klatki schodowej za kwotę ok. 5,5 tys. zł oraz inne prace remontowo-konserwacyjne za ok. 52,3 tys. zł
- Stara Brama Lubelska – wymiana uszkodzonych świetlików dachowych za kwotę 836 zł
 - Kolegiacka 12, 14 – prace remontowo-konserwacyjne, ok. 5,2 tys. zł
 - Dom Centralny – dokumentacja projektowa remontu elewacji zewnętrznych wraz z balkonami oraz remont dachu z kominami, koszt 88 650 tys. – zlecone i finansowane przez Urząd Miasta Zamość
 - Łukasińskiego 2 Nadszaniec oraz pozostałe Fortyfikacje – prace remontowo-konserwacyjne, koszt ok. 177 tys. zł
 - Blok XVIII – dokumentacja projektowa wymiany instalacji wodociągowej, kanalizacyjnej, centralnego ogrzewania, elektrycznej, koszt 173,430 tys. zł – zlecone i finansowane przez Urząd Miasta Zamość
 - Rynek Wielki 7a – wykonanie instalacji domofonowej ok. 2,6 tys. zł
 - Naprawa bądź wymiana stolarek okiennych i drzwiowych (Grodzka 5, Rynek Wielki 4, Zamenhofska 10/1, Grecka 2, Grecka 5, Partyzantów 5, Prusa 2, Żeromskiego 18, Bazylińska 34/17, Kościuszki 8/8a, Kościuszki 8/5d, Żeromskiego 11/4, Akademicka 1/14, Rynek Wielki 7a/3, Akademicka 1/21, Sienkiewicza 13, Żeromskiego 36/3) na kwotę ok. 40 tys. zł
 - Rynek Wielki 7 – naprawa poziomu kanalizacji sanitarnej, koszt 7 tys. zł
 - Staszica 29 – naprawa schodów zewnętrznych 540 zł
 - Staszica 25 – konserwacja i serwis instalacji ppoż. 1,2 tys. zł
 - Zamenhofska 9/3 – remont balkonu, koszt ok. 8,5 tys. zł
 - Żeromskiego 11 – remont elewacji od strony wewnętrznej dziedzińca kamienic Żeromskiego 13, Kolegiacka 18, Kościuszki 12, koszt ok. 16,2 tys. zł
 - Remont klatek schodowych (Rynek Wielki 4, Grodzka 11, Grodzka 13, Grodzka 9, Pereca 11, Rynek Wielki 3, Sienkiewicza 13) na kwotę ok. 126 tys. zł
 - Żeromskiego 12 – remont komina 13,5 tys. zł
 - Żeromskiego 12 – naprawa obramienia drzwi wraz z częściową wymianą tynków, koszt 2,8 tys. zł
 - Remont pieców i kuchni kaflowych (Kościuszki 8/3 -2szt., Kościuszki 8/4-1szt.) za kwotę ok. 45 tys. zł
 - Pozostałe wydatki na bieżące prace remontowo-konserwatorskie przy zabytkach na obszarze Starego Miasta i poza zespołem staromiejskim to ok. 393 tys. zł.
 - remont skarp Ratusza od strony południowej za kwotę 94 688,48 zł
 - prace konserwatorsko-renowacyjne – Etap I przy gmachu Narodowego Banku Polskiego przy ul. Partyzantów 10 w Zamościu” (remont murku oporowego, filarów, kul i podmurówek, przesł bryły i furtki, za kwotę 55 690,00 zł
 - zagospodarowania terenu rekreacyjno-sportowego przy Parku Miejskim (skatepark) na kwotę 32 287,50 zł brutto.
- Łączny koszt poniesionych wydatków w latach 2020-2023 to **ok. 1 731 665,98 zł**

W latach 2020-2023 Miasto Zamość dokonało sprzedaży kamienicy położonej w zespole staromiejskim przy ul. Staszica 3.

1.4. Kierunek działań - Opieka i ochrona zabytków ruchomych

W roku 2022 poddano pracom konserwatorskim rzeźbę św. Michała Archanioła dłuta Mauchera, datowaną na II połowę XVIII wieku. Rzeźbę usytuowano przy Bramie Szczebrzeskiej wraz ze zleceniem dokumentacji badań podłoża gruntowego i opinii geotechnicznej pod usytuowaniem figury.

W 2023 roku, w ramach Stypendium Twórczego Prezydenta Miasta Zamość, zrealizowany został program stypendysty pn. „Dokumentacja fotograficzna wybranych wydarzeń kulturalnych, realizowanych przez Miasto Zamość, miejskie instytucje kultury oraz innych organizatorów życia kulturalnego”. Dokumentacja fotograficzna obejmowała również wydarzenia realizowane na Zamojskiej Rotundzie.

Zamojski Dom Kultury zorganizował Wystawę „Nekropolie” Zamojskiej Grupy Fotograficznej „Grupy Twórczej” w ramach Stowarzyszenia Kultura dla Zamościa, działającego przy Zamojskim Domu Kultury (przykłady architektury i rzeźby sepulkralnej na Zamojszczyźnie).

1.5. Kierunek działań - Opieka i ochrona zabytków archeologicznych

Z informacji pozyskanych od Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków przeprowadzono badania archeologiczne na terenach:

- ✓ obszar Zespołu Staromiejskiego Zamościa wraz z fortyfikacjami,
- ✓ trakt Lwowski
- ✓ cmentarz jeniecki na Karolówce.

1.6. Kierunek działań - Ochrona dziedzictwa niematerialnego.

Ochrona i upowszechnianie dziedzictwa niematerialnego w kontekście dóbr kultury wynika z ratyfikowanej przez Polskę Konwencji UNESCO w dn. 16.05.2011 r. w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Celem Konwencji jest:

- a) ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturowego,
- b) zapewnienie poszanowania niematerialnego dziedzictwa kulturowego wspólnot, grup i jednostek,
- b) wzrost, na poziomie lokalnym, krajowym i międzynarodowym, świadomości znaczenia niematerialnego dziedzictwa kulturowego oraz zapewnienie, aby dziedzictwo to było wzajemnie doceniane,
- c) zapewnienie międzynarodowej współpracy i pomocy,

Konwencja zawiera definicję dziedzictwa niematerialnego: *Niematerialne dziedzictwo kulturowe*” oznacza *praktyki, wyobrażenia, przekazy, wiedzę i umiejętności – jak również związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturową – które wspólnoty, grupy i w niektórych przypadkach, jednostki uznają za część własnego dziedzictwa kulturowego.*

Dziedziny niematerialnego dziedzictwa kulturowego określone w konwencji wyznaczają zasadnicze obszary zainteresowań i działań w sferze dokumentacji i ochrony. W znacznym stopniu odnoszą się do tradycji ludowych, pieśni, obrzędów, gawęd i obyczajów, poszerzone o pojęcia pamięci historycznej oraz problematykę martyrologii i miejsc pamięci. W tym kontekście dla Zamościa szczególnie istotne będą treści dziedzictwa niematerialnego związane z historią miasta, rodu Zamoyskich, postaciami wybitnych humanistów, artystów, naukowców, dowódców, społeczników i polityków oraz innych ludzi zasłużonych związanych z Zamościem.

1.6.1. Instytucje kultury i organizacje pozarządowe w propagowaniu dziedzictwa niematerialnego.

Kultywowanie tradycji i lokalnego dziedzictwa niematerialnego przejawia się w licznych wydarzeniach i działaniach z udziałem dzieci i młodzieży podejmowanych w instytucjach kultury, a także przez organizacje pozarządowe. Do najbardziej znanych cieszących się dużą popularnością i zainteresowaniem mieszkańców i turystów są działania prowadzone przez:

1. Zamojskie Centrum Informacji Turystycznej i Historycznej raz w miesiącu, przez cały rok, bezpłatnie prowadzi cykl wycieczek tematycznych po mieście skierowanych dla mieszkańców. Celem organizowanych wycieczek jest pokazanie wartości dziedzictwa kulturowego miasta. Tematem wycieczek były m.in. Kultura i Sztuka Miasta Zamość, Rewitalizacja Miasta na przełomie XX i XXI wieku, Pomniki Pamięci, Kobiety Zamościa, Zamość Miasto Legend, Tradycje Akademickie w Zamościu, Ulice i Place Miasta Zamość czy Rotunda Zamojska – XIX wieczna Działobitnia i Obóz Przejściowy Podczas II Wojny Światowej, Zamość – twierdza szturmowana przez obce wojska, Zakony w Zamościu na przestrzeni wieków, Zamość jako ważny ośrodek handlowy w XVII w, Zamość w okresie okupacji niemieckiej, Społeczność żydowska w Zamościu – od Synagogi po Mykwę, Zamość Perła Renesansu – przykład w stylu w architekturze, Zamojskie kamienice wczoraj i dziś.
Ponadto, ZCITiH promuje dziedzictwo niematerialne Miasta Zamość w cyklach prezentacji multimedialnych na swoim profilu społecznościowym oraz kanale youtube miasta pod nazwą „Do zobaczenia w Zamościu”. Dla dzieci i młodzieży corocznie przygotowuje gry miejskie prezentujące zabytki Starego Miasta, dzieci rozwiązując zagadki, rebusy i quizy poznają ciekawostki historyczne i architektoniczne Zamościa.
2. Wydział Turystyki i Promocji organizuje cykliczne wydarzenia m.in. widowisko historyczne „Szturm Twierdzy Zamość” oraz Jarmark Świąteczny kultywujący polskie tradycje Bożonarodzeniowe oraz liczne koncerty i akcje promocyjne mające na celu promocję miasta (w tym Starego Miasta wpisanego na listę Światowego Dziedzictwa UNESCO).
3. Stowarzyszenie Przyjaciół Ludowego Zespołu Pieśni i Tańca „Zamojszczyzna”, posiadające certyfikat polskiej sekcji CIOFF®, każdego roku przygotowuje koncerty, dzięki którym szerszej publiczności prezentowane jest muzyka tradycyjna i tańce, polskie tradycje i zwyczaje. Tancerze Stowarzyszenia biorą udział w turniejach tańców polskich, wpisanych na listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego.
4. Stowarzyszenie „Turystyka z Pasją” organizuje corocznie akcje popularyzujące zabytki i historię miasta m.in:
 - a) „Legends Dawnego Zamościa”

- b) Bastion II Kazamata Zachodnia- całoroczna wystawa kostiumów historycznych,
- c) Bastion II Kazamata Wschodnia- lipiec- sierpień 2021/2022 realizacja projektu,
- a. "Legendy Dawnego Zamościa",
- d) "Turystyczna Majówka"- działanie popularyzujące zabytki Zamościu,
- e) bezpłatne wycieczki po Zamościu w wakacyjne czwartki. „Czwartki z Bernando Morando - edycja 2020, z Rudomiczem” - edycja 2021, z Janem Zamoyskim – edycja 2022, z Gryzeldą Wiśniowiecką – edycja 2023,

Wydarzenia organizowane przez miejskie instytucje oraz stowarzyszenia: inscenizacja historyczna „Szturm Twierdzy Zamość”, Jarmark Hetmański oraz Festiwal Smaki Zamościa i Roztocza oraz zajęcia edukacyjne „Zamość 1920 – przywrócić w pamięci w następnym stulecie”, (wystawy, lekcje muzealne, warsztaty, konkursy), działalność wydawnicza.

5. Zamojski Dom Kultury bierze czynny udział w wydarzeniach kulturalnych miasta:
 - a) wydarzenia kultywujące tradycje ludowe: Kiermasz i Konkurs Wielkanocny na pisanek i palmę, Jarmark Hetmański-Festiwal Produktu Lokalnego "Smaki Zamościa i Roztocza", który tematyką obejmuje wytwory tradycyjnego rzemiosła, rękodzieło oraz tradycje kulinarne regionu,
 - b) wydarzenia kultywujące dziedzictwo kulturowe w obszarze teatru i literatury: Zamojskie Lato Teatralne, Ulica Literacka, Dzień Zamojski Festiwalu Stolica Języka Polskiego,
 - c) działalność Zespołu Pieśni i Tańca „Zamojszczyzna” wraz z Kapelą Ludową. Formacje te odtwarzają, przechowują i prezentują taneczno-muzyczne tradycje folklorystyczne Zamojszczyzny. Do tego dochodzi warstwa kostiumowa i elementy obrzędowości odtwarzane podczas występów,
 - d) działalność popularyzatorska europejskich tradycji muzycznych czasów renesansu i baroku, Zespołu Muzyki Dawnej „Capella All’antico,
 - e) folklor w ujęciu uniwersalnym prezentowany jest podczas Międzynarodowego Festiwalu Folklorystycznego „Eurofolk”.
6. Książnica Zamojska gromadzi, opracowuje i udostępnia zbiory regionalne, które dokumentują m.in. dorobek i bogactwo kulturalne regionu. Zasoby regionalne zgromadzone w Książnicy liczyły na koniec 2023 r. ogółem 29 730 jednostek inwentarzowych. Są to m.in. publikacje dotyczące dziedzictwa kulturalnego regionu zamojskiego, w tym spisane wspomnienia, monografie, wywiady, twórczość poetów ludowych, śpiewniki. Książnica posiada zasób biblioteczny (*Bibliografia Zamojszczyzny i Księgozbiór Klemensowski*). Źródłem wiedzy o regionie jest również baza informacji „Czerpak Zamojski umieszczona na stronie internetowej Książnicy Zamojskiej. Upowszechnianiu dziedzictwa służyły opracowywane regionalne zestawienia, kolekcje tematyczne i zestawienia bibliograficzne:
 - ✓ „Powstanie Zamojskie (1942-1944)”,
 - ✓ „Zamojskie sylwetki Niepodległej 1918”,
 - ✓ „Druki z Drukarni Akademii Zamojskiej” na wystawie, ”,
 - ✓ „Zamość i Zamojszczyzna w filmie”,
 - ✓ 100. rocznica bitwy pod Komarowem,
 oraz formy działalności edukacyjno-kulturalnej, w tym m.in.:
 - a) „Zamość w literaturze, literatura o Zamościu” – spotkanie literackie,
 - b) konkursy: Zbuduj miasto idealne w Minecraft; Mój Zamość,

- c) spotkania Klubu Literackiego Tarabook,
- d) Boże Narodzenie w twórczości autorów regionalnych – akcja czytelnicza poświęcona propagowaniu tradycji związanych z obchodzonymi w kraju uroczystościami i świętami,
- e) „Gość z Zamościa – przegląd literatury dziecięcej o Zamościu” – zajęcia dla dzieci,
- f) Giełda Książki Regionalnej, zorganizowana w ramach Zamojskiego Festiwalu Książki, promująca książki i publikacje obejmująca panel dyskusyjny oraz cykl spotkań z autorami - regionalistami (Barbara Dużyńska, autorka książki „Siejba Udrycka”, Jarosław Joniec, prezes Tomaszowskiego Towarzystwa Regionalnego im. Doktora Janusza Petera, Tomasz Hanejko, kierownik Muzeum i Miejsca Pamięci w Bełzcu, prof. Waldemar Bednaruk, autor cyklu historycznego „Harem”, Jarosław Siek – autor książek dla dzieci, dr Agnieszka Szykuła-Żygawska, m.in. autorka publikacji dotyczących historii Łabuń, Robert Gmiterek – poeta, pisarz, redaktor naczelny kwartalnika „Przestrzeń Pogranicza”.
- g) „Czasopisma regionalne w zasobie Książnicy Zamojskiej” – lekcja biblioteczna,
- h) wystawy: „Krzysztof Czubara – dziennikarz, historyk, regionalista”; „Biblioteka Szymona Szymonowicza”; „Powstanie Zamojskie 1942-1943”; „Zygmunt Klukowski 1885-1959 – lekarz, społecznik, bibliofil”; „Wędrówki po szlakach Roztocza”; „Bitwa 1920 pod Komarowem”; „425 rocznica otwarcia Akademii Zamojskiej”; spotkanie autorskie i promocja książki Adama Kozaczyńskiego „Warto było”; akcja czytelnicza „Zamość czyta Klukowskiego”. „Mini, midi, maxi albo księgi, książki, książeczki - z zasobu Księgozbiór Klemensowski Rodziny Zamojskich”; „Na urodzinach poety Bolesława Leśmiana”; „Armia Krajowa na Lubelszczyźnie”; Jan Jakub Sztern – pielgrzym tragiczny”; „Szlakiem Roztoczańskich Wędrówek”; „Jan Zamoyski – 480 rocznica urodzin”; „Nasz Zamość – 30 lat na Liście Światowego Dziedzictwa UNESCO” (w ramach obchodów EDD); „Wiktor Zin (1925-2007) Piórkiem i węglem”,
- i) projekt edukacyjno-historyczny - „Wolność pod skrzydłami *Aniola Dobroci*”, którego celem było przypomnienie losów Dzieci Zamojszczyzny oraz postaci Róży i Jana Zamojskich, którzy odegrali ważną rolę w ratowaniu ludności Zamościa i Zamojszczyzny podczas II wojny światowej,
- j) projekt edukacyjno-kulturalny „Luminarze epok minionych – niezwykli ludzie, wielkie dzieła” z wystawą „obiektywnie piękne LUBELSKIE”, 3 spotkaniami z regionalistami na temat „Wielki szacunek do Bożej przyrody”, o Jadwidze Działyńskiej z Zamojskich oraz lekcja historii z Danielem Mrozem o Grodach Czerwieńskich. Zorganizowano prezentację kolekcji cyfrowej „Archiwum Przeźroczy Barwnych Stanisława Orłowskiego” w zasobów własnych.
- k) spotkania z historią. W 2023 r. pt. „Wołanie o pamięć – 80. rocznica Zbrodni Wołyńskiej” w ramach którego odbyło się:
 - spotkanie ze świadkami tragicznych wydarzeń,
 - historyczny spacer po Rotundzie Zamojskiej,
 - spotkanie z Leszkiem Wójtowiczem dziennikarzem, poetą, reportażystą, autorem m.in. publikacji pt. „Kąkol na dożynkach”. O Polakach ocalałych z ukraińskiego ludobójstwa,
 - panel dyskusyjny pt. „Wołanie o pamięć!” z udziałem: ks. Tadeusz Isakowicz-Zaleskiego, dr hab. Andrzej Zapałowski, profesor Uniwersytetu Rzeszowskiego oraz Janusz Bernach, przewodniczący i Zofia Szwał, członek Zarządu Stowarzyszenia Upamiętniania Polaków Pomordowanych na Wołyniu,

- przygotowano 2 wystawy: „Biblioteka Pamięci” –wybór książek o tematyce ludobójstwa dokonanego przez nacjonalistów ukraińskich oraz „Wołanie o pamięć” - 16 plasz, z relacjami świadków, fotografie, artykuły prasowe.
- l) wydano publikacje regionalne, m.in.: „Straż Pożarna w Zamościu. 140 lat historii”,
- m) przygotowano w oparciu o zasoby cyfrowe Książnicy Zamojskiej, materiały do publikacji Zamość. Ulice i place.

1.6.2. Dziedzictwo niematerialne w edukacji

Upamiętnianie tradycji i lokalnego dziedzictwa niematerialnego jest jednym z istotnych zadań podejmowanych w placówkach oświatowych. Skala przykładów aktywności tych placówek świadczy o dużym zaangażowaniu i świadomości zarówno wśród pedagogów jak i u dzieci o wadze i znaczeniu tych wartości. Kulturowanie tradycji i dziedzictwa niematerialnego rozpoczyna się już w wieku przedszkolnym gdzie nauczyciele, dzięki swojej kreatywności, wykazują się licznymi inicjatywami, ucząc poprzez zabawę naszej historii, tradycji i obyczajów.

Do wybranych tylko przykładów aktywności dzieci w wieku przedszkolnym są następujące wydarzenia:

- ✓ wyjście na Rotundę, zapalenie zniczy przy Pomniku Dzieci Zamojszczyzny oraz na grobach poległych żołnierzy, na Pomniku Żydów Zamojskich – ofiar faszyzmu hitlerowskiego,
- ✓ udział w uroczystościach z okazji „Dnia Niepodległości”, nauka i śpiew hymnu Polski oraz prezentacji multimedialnej „Polskie symbole narodowe”,
- ✓ wycieczki do Muzeum Fortyfikacji i Broni Arsenał, Muzeum Zamojskiego, Książnicy Zamojskiej, Muzeum Starej Fotografii, Centrum Kultury Filmowej „Stylowy”, Regionalnej Izby Pamięci w Wysokiem w celu zapoznania z regionalną sztuką ludową, ginącymi zawodami oraz kulturowaniem polskich tradycji,
- ✓ realizacja programu autorskiego „Moja ojczyzna, moje miasto”,
- ✓ emisja filmu promocyjnego z okazji 440 rocznicy założenia Miasta Zamość,
- ✓ organizowanie kącików patriotycznych i regionalnych, zajęcia patriotyczne z wykorzystaniem symboli narodowych,
- ✓ cykl zajęć „Poranki patriotyczne”, „Przedszkolak w świecie języka i wartości – kultura, sztuka i literatura”,
- ✓ spotkania z Orkiestrą Symfoniczną im. Karola Namysłowskiego w Zamościu,
- ✓ organizacja Międzynarodowego Konkursu Plastycznego „Moje miasto – moja duma,
- ✓ współpraca z grupą rekonstrukcyjną „Banici Zamojscy” - pogadanki, prezentacje oraz Inscenizacja z Centrum Szkół Mundurowych – „Legends o Lechu, Czechu i Rusie”,
- ✓ organizacja imprez i uroczystości w celu poznania tradycji, zwyczajów, obrzędów i tańców ludowych: Andrzejkowe Czary–Mary, Katarzynki, Jasełka, przedstawienie Wielkanocne,
- ✓ spotkania z twórcami ludowymi regionu – ozdabianie pisanek, wykonywanie palm wielkanocnych, wycinanki ludowe, zapoznanie dzieci ze strojami, potrawami i muzyką,
- ✓ realizacja programu autorskiego „Raz na ludowo”,
- ✓ regularne poznawanie polskich legend i twórczości polskich poetów.

Przedszkola organizowały warsztaty i pokazy z udziałem przedstawicieli ginących zawodów: garncarz, pszczelarz, kowal, rzeźbiarz ludowy oraz warsztaty kulinarne z seniorami – pieczenie pieroga biłgorajskiego - degustacja, pieczenie cebularzy oraz warsztaty dla dzieci i rodziców podczas których wykonano stroiki i ozdoby świąteczne.

Dziedzictwo niematerialne jest częstym tematem lekcji z różnych przedmiotów, począwszy od edukacji wczesnoszkolnej, po klasy starsze. Uczniowie poznają różne dzieła sztuki (malarstwo, rzeźbę, teatr, film, dzieła literackie i muzyczne, zabytki). Każda klasa poznaje historię naszego miasta, jego zabytki i znane postacie. Odbywa się to poprzez zajęcia tematyczne z wychowawcą, wycieczki po Zamościu i regionie oraz szkolne i klasowe projekty edukacyjne (projekt edukacyjny pod hasłem: Polscy pisarze i poeci). Każdego roku organizowane są wycieczki edukacyjne. Inicjatorem są nauczyciele, wychowawcy i uczniowie. Uczniom przekazywane są także poprzez różne formy, wartości patriotyczne. W trosce o zachowanie niematerialnego dziedzictwa kulturowego organizują się i udzielają w uroczystościach patriotycznych z okazji ważnych rocznic państwowych i regionalnych, wzbogacanych o wykłady specjalistów z dziedziny historii, weksylologii, wspomnienia świadków wydarzeń historycznych. Podejmowana jest również tematyka dziedzictwa niematerialnego poprzez pokazy rekonstrukcji historycznej np. pokaz kawaleryjski lub pokaz musztry parady w wykonaniu grup rekonstrukcyjnych. Uczestniczą w nich dzieci oraz uczniowie, którzy biorą udział w licznych przedsięwzięciach mających na celu przekazanie i upowszechnienie wartości dziedzictwa niematerialnego pod kątem historii, kultury i tradycji. Pokazy te połączone są z bogatą narracją z przebiegu wydarzeń (Stowarzyszenie Zamość 1920), inscenizacje „Legendy Stołu Szwedzkiego” (Stowarzyszenie „Turystyka z Pasją”) czy warsztaty artystyczne związane z kulturą folklorystyczną (Stowarzyszenie Przyjaciół Ludowego Zespołu Pieśni i Tańca „Zamojszczyzna”). Ponadto we wszystkich klasach przeprowadzane są pogadanki na temat tradycji i obrzędów ludowych (przy okazji omawiania tematyki Świąt Bożego Narodzenia, Wielkanocy, Andrzejek czy pierwszego dnia wiosny). Jednym ze stałych programów szkolnych jest udział: w wydarzeniach patriotycznych w których biorą udział wszystkie placówki oświatowe:

- ✓ odwiedzanie miejsc pamięci narodowej celem przekazywania wartości narodowych, zapewnienia poczucia tożsamości narodowej i jej ciągłości, opieka nad mogiłami wojskowymi na Cmentarzu Parafialnym i na Rotundzie Zamojskiej,
- ✓ zajęcia w Regionalnej Izbie Pamięci w Wysokim,
- ✓ udział w akcjach i konkursach organizowanych przez Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej okręg Zamość,
- ✓ spotkania z więźniami byłych obozów politycznych i koncentracyjnych,
- ✓ opieka nad pomnikiem, apele, uczczenie pamięci Bohaterów: Pomnik Armii Krajowej, Pomnik Batalionów Chłopskich, Pomnik Katyński, Pomnik Marszałka Józefa Piłsudskiego, Pomnik Ofiar Faszyzmu,
- ✓ udział w obchodach Narodowego Dnia Pamięci „Żołnierzy Wyklętych” i w rocznicach Zbrodni Katyńskiej,
- ✓ udział w wycieczkach do miejsc pamięci narodowej - bitwy Powstania Styczniowego o Wzgórze Polak w Panasówce koło Zwierzyńca oraz bitwy partyzanckie z okresu II wojny światowej: pod Wojdą i pod Osuchami o martyrologii Zamościa i Zamojszczyzny,

pacyfikacja wsi Sochy koło Zwierzyńca,

- ✓ czynny udział w grze miejskiej „ Na wały! Niezwyciężona Twierdza Zamość” oraz w akcji „Cała Polska czyta dzieciom”.

W szkołach organizowane były akademie z okazji wybuchu II wojny światowej, odzyskania przez Polskę Niepodległości, Rocznice Zbrodni Katyńskiej, Uchwalenia Konstytucji 3 Maja, ponadto liczne akcje, spośród których wymienić należy: „Szkoła pamięta”, „Szkoła do Hymnu”, „Zapał światło wolności”, „Znicze dla Lwowa”, spotkania z Osobami – Żywymi Świadcami Historii, opieka nad Pomnikiem Ofiar Faszyzmu i Batalionów Chłopskich przy ulicy Partyzantów. Młodzież brała udział w biegu "Tropem Wilczym" w ramach Biegu Pamięci Żołnierzy Wyklętych”.

Temat historii podejmowany był w również z udziałem starszych uczniów w uroczystości upamiętniającej 80. rocznicę wysiedleń mieszkańców Zamojszczyzny oraz kampaniach, akcjach i programach np.:

- ogólnopolska kampania „Bohater ON – włącz historię!” - upamiętniająca uczestników Powstania Warszawskiego oraz promująca historię Polski XX wieku,
- #AkcjaŻonkile – upamiętniająca rocznice wybuchu powstania w getcie warszawskim.

Na lekcjach podejmowana była tematyka wzbogacona o wątki regionalne: Dzieci Zamojszczyzny (Róża Zamoyska), akcje UPA, powstanie zamojskie, Niemiecki Nazistowski Obóz Koncentracyjny i Zagłady Majdanek i Bełżec, śladami Józefa Piłsudskiego po Zamojszczyźnie, bitwa pod Komarowem.

Podczas uroczystości historyczno – patriotycznych, odbywały się spotkania i wystawy, np:

- ✓ wystawa postaci zasłużonych dla regionu w okresie międzywojennym – Kazimierz Bogdan Fudakowski, Maurycy Zamoyski,
- ✓ wykonano projekt edukacyjny „Róża i Jan Zamoyscy” w celu poznania postawy patriotycznej i głęboko humanitarnej ostatniego Ordynata i jego żony,
- ✓ wywiady - świadkowie historii- Zamojszczyzna podczas II wojny,
- ✓ udział w międzynarodowych obchodach: Dzień Pamięci o Ofiarach Holokaustu,
- ✓ udział w Wojewódzkim Konkursie Historycznym „Dzieci Zamojszczyzny. Los dzieci w relacjach źródłowych”,
- ✓ udział w spotkaniu z pracownikiem Muzeum Arsenał – pogadanka na temat żołnierzy wyklętych i walk powstańczych na Zamojszczyźnie,
- ✓ widowisko historyczno-muzyczne z okazji Święta Niepodległości, wraz ze śpiewaniem pieśni patriotycznych,
- ✓ XVII Regionalnym Konkursie Historycznym z tematu „Kampania polska 1939 r. na Zamojszczyźnie”,
- ✓ spotkanie z Prezesem Stowarzyszenia Upamiętnienia Polaków Pomordowanych na Wołyniu „ Rotunda Zamojska – Krypta Wołyńska”,
- ✓ spotkanie z Panem Julianem Grudniem Prezesem Polskiego związku byłych więźniów Politycznych Hitlerowskich Więzień i Obozów Koncentracyjnych,
- ✓ zajęcia edukacyjne poświęcone Zbrodni Katyńskiej z udziałem przedstawicieli Zamojskiej Rodziny Katyńskiej,
- ✓ przygotowywanie szkolnego apelu poświęconego Grażynie Kierszniewskiej – harcerce i uczennicy szkoły, brutalnie zamordowanej na zamojskiej rotundzie,

- ✓ zajęcia warsztatowe w Muzeum Zamojskim,
- ✓ wystawa pt. Dzieci Zamojszczyzny – historie prawdziwe, w Książnicy Zamojskiej,
- ✓ V festiwal „Eskapady kresowe” (udział uczniów)
- ✓ udział u Grze Miejskiej „BAŚNIE I LEGENDY ZAMOJSZCZYNY” ,
- ✓ udział w innowacji pedagogicznej: Wychowanie patriotyczne z elementami plastyki, muzyki, historii i geografii „Legendy polskie – część naszej historii”.

W ramach projektu interdyscyplinarnego, uczniowie zbudowali 10 gier miejskich uwzględniających dziedzictwo niematerialne naszego miasta i zorganizowały gry wokół zabytków miasta z udziałem 110 uczniów.

Młodzież przystąpiła do Międzynarodowego projektu edukacyjnego „Z kulturą mi do twarzy”, którego celem było wprowadzenie wychowanków w świat wartości, współpracy, solidarności, altruizmu, patriotyzmu i szacunku do tradycji oraz budowanie relacji społecznych sprzyjających bezpiecznemu rozwojowi wychowanka.

Uczniowie brali udział w licznych wycieczkach historycznych, literackich i przyrodniczych:

- ✓ do Muzeum Martyrologii na Majdanku i do Muzeum w Bełżcu,
- ✓ śladami sławnych polskich poetów „słynni ludzie Zamościa i Zamojszczyzny: Szymona Szymonowica, Bolesława Leśmiana, Zdzisława Stroińskiego i Marka Grechuty,
- ✓ krajoznawcze, pozwalające zapoznać się z fauną i florą Roztocza,
- ✓ do pomników przyrody: Bukowa Góra w Zwierzyńcu, rezerwat susła perełkowanego
- ✓ Hubale k. Zamościa.

1.6.3. Dziedzictwo niematerialne w tradycjach regionu

Treści dziedzictwa niematerialnego przekazywane były również w tradycjach regionu np. w ramach edukacji szkolnej założono koło turystyczne „Wędrujemy” mające na celu rozbudzenie zainteresowań środowiskiem w aspekcie historycznym i przyrodniczym, poznanie najbliższego środowiska - udział w rajdach organizowanych przez PTTK Zamość.

W celu zapoznawania z regionalnymi tradycjami, obrzędami, legendami oraz w celu poznania walorów przyrodniczych i kulturowych Roztocza szkoły podstawowe:

- ✓ realizowały program „Zdobywcy szczytów Roztocza”, rajd „Do źródeł Wieprza”, rajd na górę Kotulę z Wizytą w Muzeum Historycznym Inspektoratu Zamojskiego AK im. Stanisława Prusa „Adama”,
- ✓ nawiązały współpracę z Ośrodkiem Muzealnym w Zwierzyńcu, poznając pracę leśnika, tradycję zwierzynieckich leśników, ich postawę podczas II wojny światowej,
- ✓ uczestniczyły w innowacji pedagogicznej „Kulturalny Zamość”, poznawanie dorobku kulturowego, miasta oraz w projekcie Erasmus+ „Zostawiam ślady, tam gdzie żyję”,
- ✓ zrealizowały audio - wizualny projekt o Janie Zamoyskim i Bernardo Morandzie, wielobarwne batiki z architekturą Zamościa, widziane oczami najmłodszych artystów,
- ✓ organizowały programy edukacyjne pod hasłem: „Zamość – moje miasto”, „Ocalić od zapomnienia”, „Od ziarna do chleba” - poznanie legendy pt. „Jak bochen chleba w kamień się zamienił” oraz tradycji i przysłów dotyczących chleba wraz z przeglądem filmów edukacyjnych „Jak powstaje chleb” oraz „Piekarz”,
- ✓ organizowały wycieczki do:

- Muzeum Wsi Ziemi Lubelskiej oraz rajd na górę Wapielnię - do wsi Ulów w „Wiejskiej chacie”, gdzie poznały i uczestniczyły w procesie przędzenia lnu na kołowrotku, który demonstrowały mieszkanki wsi, poznały proces powstawania tkaniny od lnianej łądygi po piękne sukienki, koszule, obrusy,
- wsi Mokrelipie w gospodarstwie Ulik, pozwoliła poznać życie roju pszczół, proces powstawania miodu, dzieci wykonywały proste prace pszczelarskie oraz mogły posmakować unikalnego miodu fasolowego,
- Zagrody Guciów, Muzeum Zamojskie, wycieczki do Zwierzyńca, Krakowa, Lublina, Warszawy, Kazimierza Dolnego, Sandomierza,
- Krainy Rumianku, poznawała obyczaje i tradycje polskiej wsi, udział w warsztatach: "Od ziarenka do chleba", "Majster lepiglina - ceramika", zwiedzanie Muzeum Pożarnictwa w Oseredku.

Kultywowanie tradycji i zwyczajów związanych z świętami np. Bożego Narodzenia i Wielkiej Nocy odbywa się w ramach przygotowania inscenizacji, Jasełek, tworzenie dekoracji świątecznych, przygotowanie prezentacji multimedialnych nt. polskich tradycji /historia choinki, pięknie nakryty stół wielkanocny/, kultywowanie polskich zwyczajów np. coroczne wieczory wróżb andrzejkowych, Dzień Matki, Dzień Babci i Dziadka. Organizowane są wigilie klasowe i konkurs kolęd, warsztaty z poznawania wielkanocnych zwyczajów i potraw " Wielkanoc na Zamojszczyźnie", "Tradycyjne Palmy Wielkanocne naszego regionu".

1.6.4. Formy przekazu dziedzictwa niematerialnego

Zagadnienia dziedzictwa niematerialnego podejmowane były także w ramach różnorodnych konkursów, spotkań międzypokoleniowych, ścieżek edukacyjnych, programów autorskich, widowiskach muzycznych, historyczno – patriotycznych.

Książnica Zamojska „Mój Zamość” (konkurs literacko-plastyczny) z okazji 440 rocznicy powstania Zamościa oraz konkurs „Zbuduj miasto idealne w Minecraft” (z wykorzystaniem gry z nowoczesnych technologii);

Muzeum Zamojskie organizuje cykliczny Konkurs Wiedzy o Zamościu i Regionie dla dzieci i młodzieży szkolnej z Zamościa oraz konkursy o tematyce historycznej, m. in. Konkurs „Hasło – symbol – upamiętniający Dzieci Zamojszczyzny”. Ponadto muzeum było współorganizatorem pikniku historycznego „Dzień z Twierdzą Zamość”, któremu towarzyszyła gra miejska „Na wały”, wystawy tematyczne, warsztaty i lekcje muzealne tematycznie związanych z historią Zamościa oraz projektu historycznego wraz ze Stowarzyszeniem Pospolite Ruszenie „Wspólne Dziedzictwo – Wspólna Pasja”.

W 2023 roku miasto przyznało dotację na realizację zadania publicznego: „Zamość 1920 - Przywrócić w pamięci w następane stulecie” (widowisko historyczno-patriotyczne). Współorganizowano także wydarzenia takie jak:

- ✓ ekspozycja mobilnej wystawy multimedialnej "Powstali 1863-1864" na Rynku Wodnym wraz z Muzeum Historii Polski w Warszawie;
- ✓ Orszak Trzech Króli ze Stowarzyszeniem Sympatyków Orszaku Trzech Króli w Zamościu;

- ✓ wydarzenie muzyczno-patriotyczne „Powstanie Warszawskie - Z młodej piersi się wyrwało” na Rynku Wodnym ze Stowarzyszeniem Sympatyków Orszaku Trzech Królów w Zamościu.

Najwięcej konkursów realizowanych było w placówkach oświatowych.

Dzieciom w wieku przedszkolnym organizowano liczne konkursy:

- ✓ plastyczne: międzynarodowy konkurs „Moje miasto, moja duma”; „STO LAT ZAMOJSZCZYŻNO” w ramach Jubileuszu 35-lecia Zespołu Pieśni i Tańca „Zamojszczyzna”; ogólnopolski konkurs „Pokaż koleżanko, kolego co masz w swojej miejscowości najpiękniejszego”; IV Wojewódzki Konkurs Plastyczny "Inspiracje twórczością Kornela Makuszyńskiego"; Międzyprzedszkolne konkursy: „ Zamość za 100 lat” popularyzacja dziedzictwa historycznego oraz „Piernikowy zawrót głowy czyli Zamość w świątecznej odsłonie” z okazji obchodów 440-lecia miasta, o tematyce patriotycznej; „Herb naszego miasta”; „Kolory Niepodległości”, „Laurka dla mojego miasta”;
- ✓ recytatorski: „Zamość- moje miasto”;
- ✓ konkurs „Wiedzy o historii i współczesności Zamościa”;
- ✓ fotograficzny: ogólnopolski „Mój dom – moja Ojczyzna”(MDK); „Co wiemy o Zamościu”, „Najpiękniejsze miejsce w moim mieście”.

Zorganizowano spotkania z:

- ✓ Janiną Gąsiorowską Matką chrzestną statku „Ziemia Zamojska” i udział w konkursie plastycznym „O morzu i nie tylko z przedszkolakami”;
- ✓ Elżbietą Dudek z Muzeum Etno-Art.- Rękodzieło - wizyta w muzeum regionalnym. Dzieci w strojach ludowych propagują tańce regionu.

Szkoły są organizatorem konkursów:

- ✓ plastycznych: XIV edycji konkursu „Nasze miasto i region”; „100 lat Zamojszczyżno!”;
- ✓ literackich: „Ślady Powstania Styczniowego - historia i pamięć”, turniej pięknego czytania „Legendy polskie” i w Narodowym Czytaniu – „Ballady i romanse” Adama Mickiewicza;
- ✓ recytatorskich, w oparciu o twórczość wskazanych autorów, np. J. Brzechwy, Bolesława Leśmiana;
- ✓ regionalne i historyczne: „Dzieje Polski w legendach”, „Dzieci Zamojszczyżny trudne losy mojego regionu”, „Przerwany marsz do szkoły - wrzesień 1939r.”- wspomnienia świadków wydarzeń, „Wolna- Niepodległa” oraz z wiedzy o regionie, „Zamość miastem światowego dziedzictwa kultury”. Organizowano warsztaty historyczno-naukowe w Bełżcu „Work camp”.

Młodzież szkół średnich przygotowała konkursy:

- ✓ historyczne: Wakacje z historią” organizowany przez Światowy Związek Żołnierzy AK;
- ✓ „NASZA BIAŁO-CZERWONA”, RODZINNA HISTORIA, „100 lat Niepodległej”, „Losy żołnierza i dzieje oręża polskiego”, „DZIEJE ZAMOJSZCZYŻNY NA PRZESTRZENI WIEKÓW” propagowanie wiedzy z zakresu historii Zamojszczyżny;
- ✓ ogólnopolski, literacko – historyczny i wydanie publikacji książkowej pt. „Jest takie

- ✓ miejsce, jest taki kraj”,
- ✓ międzyszkolny "Nasze miasto i region"
- ✓ „Norwidiady”- tłumaczenie twórczości C.K. Norwida na języki obce,
- ✓ przegląd poezji śpiewanej poświęconego twórczości Marka Grechuty.

W ramach spotkań międzypokoleniowych odbyły się spotkania z kombatantami II wojny światowej związanymi ze środowiskiem Dzieci Zamojszczyzny, z członkami Związku Sybiraków oddział Zamość oraz z Uniwersytetem III Wieku spotkanie nt. „Zwyczaj Wielkanocne oraz warsztaty – Tradycje Rękodzieła (pisanki, ozdoby wielkanocne)

1.6.5. Współpraca ze środowiskiem naukowym.

W procesie ustalania autentycznych regionalnych wartości kulturowych miasto korzysta ze współpracy środowiska naukowego, przykładem jest:

- ✓ międzynarodowa konferencja naukowa „Synergia w architekturze”, promująca wpisanie Zamościa na Listę Światowego Dziedzictwa Kultury UNESCO. Uczestnikami byli przedstawiciele miast i miejsc wpisanych na Listę w Europie, organizowana przez Muzeum Zamojskie i Zamojski Klub Rotary – Zamość Ordynacki,
- ✓ konferencja naukowo – branżowa „Rekonstrukcje historyczne jako produkt turystyczny” organizowana przez Miasto, Uniwersytet Rzeszowski i Polską Organizację Turystyczną
- ✓ współpraca naukowa z dr Pawłem Fortuną – pracownikiem KUL. Temat wykładu związanego z promocją regionu w okresie pandemii „Szczęście jest blisko nas”, nawiązanie Zamojskie Centrum Informacji Turystycznej i Historycznej w Zamościu,
- ✓ Muzeum Zamojskie opracowało i udostępniło we współpracy z Instytutem Sztuki PAN materiały fonograficzne z nagrań pieśni ludowych dorzecza górnego Wieprza, pochodzących z pracowni badań nad folklorem Muzeum Zamojskiego.
- ✓ Organizacja Festiwalu Grzybów pn. „Grzybobranie Lubelskie – Naturalnie”. Podczas trzydniowego wydarzenia w Zamościu odbyły się wykłady:
 - Roztoczański Park Narodowy, tematy: Przyroda na prawach natury, Drugie życie drzewa, rola martwych drzew w ekosystemie lasu
 - UMCS, Wydział Biologii i Biotechnologii, Instytut Nauk Biologicznych, Katedra Botaniki Mykologii i Ekologii, tematy: Grzybów mamy w bród. Bogactwo i różnorodność mykobioty Roztocza. Rola grzybów w przyrodzie i naszym życiu. Pożytki i szkody. Grzyby jadalne i trujące. Jasna i ciemna strona grzybobrania.
 - wykład dr Anny Feliks - kustosza Muzeum Wnętrz w Otwocku Wielkim

Wydział Turystyki i Promocji UM Zamość oraz Zamojskie Centrum Informacji Turystycznej i Historycznej współpracują z Akademią Zamojska w zakresie realizacji praktyk dla studentów kierunku Turystyka i Rekreacja. Dzięki praktykom studenci mają możliwość zdobycia aktualnej wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego (materialnego i niematerialnego).

1.6.6. Publikacje o zasięgu lokalnym i regionalnym

W mieście wydawane są liczne publikacje o zasięgu lokalnym i regionalnym przez wydawnictwa popularyzujące dziedzictwo kulturowe jako element przyczyniający się

do wzmocnienia poczucia wspólnoty regionalnej i tożsamości kulturowej. Publikacje te na wniosek wydawnictw, autorów, twórców są wspierane przez miasto poprzez dofinansowanie oraz zakup wydawnictwa popularyzującego niematerialne dziedzictwo kulturowe regionu, autorstwa rodzimych twórców. Przykładem są: wybór wierszy Piotra Szewca; III Tom Wierszy Eugeniusza Cybulskiego; „Czarodzieje wyobraźni”; „O morzu i nie tylko z przedszkolakami opowiada Janina Gąsiorowska”; „Dwadzieścia piór”; „Rozmaitości różnej wartości” Mariana Karczmarczyka; wydanie katalogu prac artystki Barbary Szeptuch; „VII Księga Roztoczańskich Krasnali” Lusi Ogińskiej; książka Stanisławy Łogonowicz „Świat nadziei i marzeń”; album „Zamość Miasto idealne” autorstwa Marka Jawora; album „Czar starej fotografii z albumów Jana Zamoyskiego” autorstwa Adama Gąsianowskiego; zbiór opowiadań „Starsza pani spod piątki i inne opowiadania” autorstwa Marleny Jarosz; katalog prac zamojskiego artysty Marka Terleckiego. Dofinansowano wydanie publikacji "Kąkol na dożynkach" o Polakach ocalałych z ukraińskiego ludobójstwa" autorstwa Leszka Wójtowicza. Miasto wydało już dwie edycje przewodnika „Oprawdacz zamojski”, który przedstawia trasy po Zamościu w zależności od czasu, możliwości i aktywności. Przygotowany przez mieszkańców miasta zakłada nowe spojrzenie na zwiedzanie miasta z perspektywy mieszkańca (oprowadzacza). Przewodnik zawiera 11 tras przedstawiających niematerialne dziedzictwo kulturowe miasta: Taxi po Zamościu, Hip Hopowo, Rodzinnie, Włoska robota, Zamość niesamowity, Kapliczki i krzyże, Lot nad Zamościem, Instaknajpy, Questingi, Hej Mama oraz La la la po Zamościu.

Miasto wydało także dwie książki kucharskie:

- ✓ Zamojskie Smaki – zbiór przepisów kulinarnych z regionu Zamojszczyzny przekazywanych z pokolenia na pokolenie.
- ✓ Stół szwedzki po zamojsku – nawiązuje do legendy stołu szwedzkiego oraz potraw XVII w. pokazujący wyjątkową różnorodną kuchnię Zamościa.

Każdego roku miasto wydaje materiały promocyjne w formie Informatora Turystycznego lub turystycznego planu miasta dla turystów, zawierające informacje dotyczące niematerialnego dziedzictwa tj. najważniejsze informacje dotyczące zwiedzania, opisy atrakcji turystycznych, historii, dostępności obiektów muzealnych, tras zwiedzania oraz bazy noclegowej i gastronomicznej. ZCITiH w punktach informacji prowadzi sprzedaż wydawnictw regionalnych i historycznych m.in. przewodników po mieście i regionie, map Starego Miasta, książek historycznych związanych z historią miasta i regionu oraz albumów.

Zamojski Dom Kultury wydaje Zamojski Kwartalnik Kulturalny poświęcony historii, tradycjom regionu i na bieżąco komentujący wydarzenia kulturalne regionu.

1.6.7. Szlak kulturowy

W mieście powstał nowy szlak kulturowy. W ramach Festiwalu Ulica Literacka w przestrzeni miasta Zamojski Dom Kultury, co roku stawia jedną rzeźbę inspirowaną twórczością Bolesława Leśmiana. Rzeźby wyznaczają Leśmianowski Szlak Literacki. Autorem jest rzeźbiarz Bartek Sęczawa. Od 2020 r. odsłonięto rzeźby: "Skrzypek opętany", "Znikomek", "Szewczyk", „Dziewczyna”.

2. Obszar

Zarządzanie dziedzictwem kulturowym , jako czynniki rozwoju społeczno-gospodarczego.

2.1. Kierunek działań - Wzmocnienie systemu ochrony i zarządzania na poziomie lokalnym

2.1.1. Dotacje miasta na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane

Jednym ze skutecznych mechanizmów na przeciwdziałanie zagrożeniom stopniowej degradacji substancji zabytkowej obiektów są dotacje udzielane zgodnie uchwałą nr: L/696/2022 Rady Miasta Zamość z dnia 26 września 2022 r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji z budżetu miasta na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków oraz gminnej ewidencji zabytków, znajdujących się na obszarze Miasta Zamość. Na przestrzeni 4 lat udzielono 10 dotacji dla następujących podmiotów:

W roku 2020

- 1) Parafia Rzymsko-Katolicka Zwiastowania NMP oo. Franciszkanów w Zamościu na remont konserwatorski XVII-wiecznego barokowego kościoła oo. Franciszkanów w Zamościu w wysokości 20 000 zł. na roboty budowlane wewnątrz świątyni oraz zagospodarowanie terenu przy kościele.
- 2) Zgromadzenie Redemptorystów Dom Zakonny w Zamościu na roboty budowlane przy wykonaniu wzmocnień murów oraz remontu elewacji nawy głównej, prezbiterium, zakrystii i skarbcza Kościoła pw. św. Mikołaja przy ul. Bazylińskiej 21 w Zamościu, w wysokości 20 000 zł. na renowację wnętrza kościoła.

W roku 2021

- 1) Parafia Rzymsko-Katolicka Zwiastowania NMP oo. Franciszkanów w Zamościu na remont konserwatorski XVII-wiecznego barokowego kościoła oo. Franciszkanów w Zamościu ul. Staszica 1, w wysokości 17 000 zł. na roboty budowlane z zewnątrz i wewnątrz świątyni.
- 2) Zgromadzenie Redemptorystów Dom Zakonny w Zamościu ul. Bazylińskiej 21, w wysokości 20 000 zł. na roboty budowlane przy wykonaniu renowacji i izolacji ścian oraz renowacji stolarki okiennej i drzwiowej.
- 3) Wspólnota Mieszkaniowa Kamienicy przy ul. Żeromskiego 13, ul. Kolegiackiej 18 i ul. Kościuszki 12 w Zamościu – tzw. „Kamienica Czerskiego”, w wysokości 2 030,34 zł. na naprawy tynków oraz obróbki blacharskie podokienne i rury spustowe z rynien.

W roku 2022

- 1) Zgromadzenie Redemptorystów Dom Zakonny w Zamościu ul. Bazylińskiej 21, w wysokości 20 000,00 zł. na prace remontowo – konserwatorskie wnętrza (nawa główna, stara kruchta i pomieszczenie nad kruchtą) kościoła p.w. Św. Mikołaja w Zamościu.
- 2) Wspólnota Mieszkaniowa Kamienicy przy ul. Żeromskiego 13, ul. Kolegiackiej 18 i ul. Kościuszki 12 w Zamościu – tzw. „Kamienica Czerskiego”, w wysokości 5 000,00

zł. na roboty budowlane przy wykonaniu remontu elewacji wschodniej „Kamienicy Czarskiego”.

- 3) Dom mieszkalny przy ul. Radzieckiej 14 w Zamościu w wysokości 5 000,00 zł. na wymianę 9 okien wraz z montażem w drewnianym domu.
- 4) Zgromadzenie Redemptorystów Dom Zakonny w Zamościu ul. Bazylińskiej 21, w wysokości 10 000,00 zł. na prace remontowo – konserwatorskie wnętrza (nawa główna, stara kruchta i pomieszczenie nad kruchtą) kościoła p.w. Św. Mikołaja w Zamościu, refinansowane przez powiat zamojski.
- 5) Parafia Katedralna Zmartwychwstania Pańskiego i Św. Tomasza Apostoła w Zamościu w wysokości 10 000,00 zł. na prace konserwatorskie mosiężnego żyrandola z nawy głównej Katedry, refinansowane przez powiat zamojski.

W roku 2023

- 1) Zgromadzenie Redemptorystów Dom Zakonny w Zamościu na prace remontowo-konserwatorskich przy renowacji ścian w nawie głównej kościoła p.w. św. Mikołaja w Zamościu przy ul. Bazylińskiej 21 w wysokości 15 000,00 zł.
- 2) Willa przy ul. Władysława Reymonta 23 w Zamościu na dofinansowanie prac w zakresie wymiany drewnianej stolarki okiennej i drzwiowej wraz z montażem w murowanej willi; w wysokości 5 000,00 zł.

Łącznie za okres 4 lat wydano z budżetu miasta środki w wysokości 137 030,34 zł.

Rok 2020	Rok 2021	Rok 2022	Rok 2023	lata 2020-2023
40 000,00	47 030,34	30 000,00	20 000,00	137 030,34

2.2. Kierunek działań - Wspieranie rozwoju turystyki kulturowej

Miasto dysponuje wielkim bogactwem niematerialnego dziedzictwa kulturowego i potrafi na różne sposoby upowszechniać je, jako niepowtarzalne akcje promocyjne miasta i wspierające usługi turystyczne. Podczas prezentacji Zamościa podkreśla się jego wyjątkową uniwersalną wartość.

2.2.1. Widowiska historyczne

Na terenie miasta organizowanych jest wiele przedsięwzięć i widowisk. Do najbardziej popularnych cieszących się dużym zainteresowaniem należą widowiska historyczne - rekonstrukcje bitew:

1. Szturm Twierdzy Zamość – przez wojska szwedzkie, pod wodzą króla Karola Gustawa, które łupiąc kraj docierają pod mury Zamościa spodziewając się łatwego zwycięstwa. Obsada fortecy, wzmocniona bractwami z kraju i zagranicy gotowa była stawić czoła szwedzkiej nawale!. Szturm to około 300 rekonstruktorów z kraju i zagranicy, konie, widowiskowe bitwy, prezentacja bractw rycerskich, walki z bronią, popisy jeździeckie, pokazy historycznych tańców i dawnych ubiorów, przemarsz wojsk ulicami Starego Miasta, widowiskowa bita dzienna i nocna, przekazanie okupu oraz liczne prezentacje nawiązujące

do dawnych tradycji. Można zwiedzić też obóz historyczny i przenieść się na chwilę do XVII w.

2. „Zamość 1920 - przywrócić w pamięci” - upamiętnienie wydarzenia wojny polsko-bolszewickiej. Inscenizacja bitwy pod Zamościem służy propagowaniu polskiej tradycji narodowej i kultywowaniu dziejów oręża polskiego. Ważnym punktem wydarzenia jest także zaznaczenie udziału ukraińskich strzelców siczowych oraz przybliżenie postaci gen. Marko Bezruczki i kpt. Mikołaja Bołtucia, dowódców obrony Zamościa w bitwie z 1920r.
3. Legenda Stołu Szwedzkiego - W czasach napaści Szwedów na Rzeczpospolitą w 1656, kiedy wojska króla szwedzkiego Karola Gustawa nie mogły podbić Twierdzy Zamość, Jan Sobiepan Zamoyski podstępnie wpuścił wojska szwedzkich do miasta i zgodnie ze zwyczajem ugościł ich wykwintnym przyjęciem, ale wiedząc o ich gotowości do ataku, przygotował poczęstunek na stojąco zajmując ręce wrogom, którzy musieli jeść na stojąco trzymając talerze. Od tej pory, poczęstunek na stojąco nazywany jest stołem szwedzkim. Inscenizacje Legendy Stołu Szwedzkiego organizowane są przez Stowarzyszenie „Turystyka z Pasją” w Kazamacie Bastionu II w wakacje.
4. Przekazanie okupu Chmielnickiemu - inscenizacja nawiązującą do wydarzeń z 1648r. w Zamościu, organizowana jest przez Stowarzyszenie „Turystyka z Pasją”.
5. Realizacja Zamojskiego Festiwalu Filmowego „Spotkania z Historią”, we współpracy z TVP Historia.
6. Rekonstrukcja 37. rocznicy wprowadzenia stanu wojennego w Zamościu. Organizatorem rekonstrukcji obchodów rocznicowych wprowadzenia stanu wojennego w Polsce był Region Środkowo-Wschodni NSZZ „Solidarność” Oddział Zamość.
7. Pokazy musztry - na Rynku Wielkim na której prezentował się pięcioosobowy oddział piechoty polskiej z XVII w. w strojach historycznych z pokazem wystrzałów z broni oraz fechtunku,
8. Przegląd Muzyki Wojskowej i Patriotycznej - we współpracy ze Stowarzyszeniem "Jesteśmy z Tobą - Bądź z Nami" z siedzibą w Zamościu.

2.2.2. Oferta turystyki kulturowej

Miasto podejmuje również liczne inicjatywy dla zróżnicowania oferty turystyki kulturowej poprzez kreację wydarzeń oraz zachęt do aktywności kulturalnej poza typowym sezonem wycieczkowym. Aktywność swoją prezentuje ZCITiH które corocznie prowadzi cykl wycieczek tematycznych po mieście. Wycieczki skierowane są dla mieszkańców i odbywają się raz w miesiącu, przez cały rok i są bezpłatne. Celem organizowanych wycieczek jest pokazanie wartości dziedzictwa kulturowego miasta. Tematem wycieczek były m.in.

- ✓ Zamość – twierdza szturmem niezdobyta przez obce wojska,
- ✓ Szlakiem Zamojskich Kobiet, Rynki, skwery i place zamojskie,
- ✓ Zakony w Zamościu na przestrzeni wieków,
- ✓ Zamość jako ważny ośrodek handlowy w XVII w,
- ✓ Zamość w okresie okupacji niemieckiej,
- ✓ Społeczność żydowska w Zamościu – od Synagogi po Mykwę,
- ✓ Zamość Perła Renesansu – przykład w stylu w architekturze,
- ✓ Zamojskie kamienice wczoraj i dziś.

Wycieczki organizowane w okresie poza ścisłym sezonem w znaczący sposób przyczyniają się do zwiększenia oferty turystycznej miasta w okresie o zmniejszonym ruchu turystycznym.

Ponadto dziedzictwo niematerialne miasta promowane jest w cyklach prezentacji multimedialnych na profilu społecznościowym ZCI pod nazwą „Do zobaczenia w Zamościu” oraz w organizowanych quizach i grach tematycznych.

W ramach wydłużenia sezonu turystycznego w marcu miasto zorganizowało Festiwal Czekolady i Słodkości, w październiku Festiwal Grzybów „Grzybobranie Lubelskie – Naturalnie”, w listopadzie 2023 wydano nową edycję przewodnika „Oprawdacz Zamojski” zachęcającą mieszkańców oraz turystów do zwiedzania i odkrywania miasta na nowo.

Wszystkie instytucje kultury oferują stałą, bogatą i różnorodną ofertę kulturalną przez cały rok: Orkiestra Symfoniczna im. K. Namysłowskiego w Zamościu z licznymi koncertami, Muzeum Zamojskie z wystawami, Zamojski Dom Kultury imprezy kulturalne, Książnica Zamojska im. St. Kostki Zamoyskiego wydarzenia historyczne i kulturalne, Biuro Wystaw Artystycznych - Galeria Zamojska z nowymi wystawami, Centrum Kultury Filmowej Stylowy z ofertą filmową. Pełna oferta wydarzeń kulturalnych przez cały rok dostępna na stronie www.zamosc.pl.

Miasto podejmowało również działania w ramach współpracy z organizacjami pozarządowymi w kultywowaniu lokalnych tradycji, obrzędów i obyczajów świątecznych np.:

- jako partner wydarzenia „Orszak Trzech Króli” organizowanego przez Stowarzyszenie Sympatyków Orszaku,
- Roztoczański Koncert Kolęd i Pastorałek – Stowarzyszenie Chór Ziemi Zamojskiej CONTRA.

Większość wydarzeń kulturalnych odbywa się w okresie turystycznym na placu Rynku Wielkiego oraz coraz częściej w Parku Miejskim, osiedlach zamojskich i na Rynku Wodnym.

2.2.3. Budowanie marki Zamościa

Miasto podejmuje wiele działań mających na celu budowaniem marki Zamościa, jako dobra UNESCO w ramach wzmacniania współpracy międzyregionalnej - krajowej i zagranicznej, w zakresie wspólnej promocji dziedzictwa kulturowego, w tym promocja turystyki kulturalnej poprzez organizację międzynarodowych cyklicznych wydarzeń i przedsięwzięć kulturalnych o zasięgu międzynarodowym.

1. Międzynarodowy Festiwal Folklorystyczny Eurofolk, w którym zaprezentowały się: Reprezentacyjny Zespół Folklorystyczny SHEVITSA z Bułgarii, Balet Folklorico de Pucon Bafpu z Chile, Zespół Folklorystyczny BOJMIJA z Macedonii, Zespół Tańca Ludowego Uniwersytetu Hacettepe z Turcji. W imprezach uczestniczą zespoły muzyczne i taneczne, teatry, wokaliści, grupy rekonstrukcyjne z całego świata, a także turyści z kraju i z zagranicy odwiedzający miasto, mieszkańcy Zamościa i województwa lubelskiego.
2. Biuro Wystaw Artystycznych – Galeria Zamojska zorganizowała:
 - Międzynarodowy Plener lustratorów pn. „Bajki, baśnie i legendy polskie”, którego uczestnikami byli m.in. artyści z Rosji i Ukrainy.
 - XXXVII Międzynarodowy Plener Ilustratorów. Hasłem pleneru była: „Ziemia i ja – z jednego jesteśmy Ducha”. Uczestnikami pleneru byli artyści z Polski i Ukrainy,

3. Zamojskie Lato Teatralne,
4. Festiwal Kultury Włoskiej, „Arte, Cultura, Musica e...”,
5. koncerty w plenerze i w siedzibie Orkiestry Symfonicznej im. Karola Namysłowskiego,
6. Międzynarodowe Spotkania Wokalistów Jazzowych, Jazz Festival.
7. Międzynarodowe Dni Filmu Religijnego „Sacrofilm” organizowane przez Centrum Kultury Filmowej „Stylowy” w Zamościu. Ich fundamentem jest nauczanie św. Jana Pawła II o wzajemnym poszanowaniu pomiędzy przedstawicielami różnych kultur oraz dialog między religiami monoteistycznymi – judaizmem, chrześcijaństwem i islamem. Podczas Sacrofilmu wyświetlane są filmy fabularne i dokumentalne, które podejmują szeroko pojętą tematykę religijną, metafizyczną i egzystencjalną. To niezwykle ambitne kino, nastawione na odkrywanie sacrum. Pozwala znaleźć wartości, które łączą ludzi, niezależnie od wyznawanej wiary, środowiska czy kraju, w którym się żyje. W przedsięwzięciu od lat biorą udział przedstawiciele festiwali religijnych z Włoch, Francji, Ukrainy i Armenii.

2.2.4. Udział miasta w stowarzyszeniach

Miasto od wielu lat jest członkiem wielu Stowarzyszeń z którymi wspólnie promuje dziedzictwa kulturowego. ZCITiH jest członkiem:

- ✓ Lokalnej Organizacji Turystycznej „Zamość i Roztocze” która ściśle współpracuje z Ligą Polskich Miast i Miejsc UNESCO. Organizacja ta zrzesza niektóre instytucje i samorządy w Polsce, związane z miejscami wpisanymi na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego UNESCO.
- ✓ Lubelskiej Regionalnej Organizacji Turystycznej z którą współpracuje w zakresie promocji turystyki kulturowej.

ZCITiH, prowadzi badania ankietowe oraz zbiera informacje dotyczące ruchu turystycznego, prezentowane podczas podsumowania sezonu turystycznego. Udostępniane są liczby turystów odwiedzających obiekty muzealne i atrakcje turystyczne, kierunki przyjazdów turystów do Zamościa, a także co miało wpływ na ruch turystyczny w mieście (mocne i słabe strony).

Miasto Zamość jest członkiem wielu stowarzyszeń m.in.:

- ✓ Stowarzyszenia Samorządów Euroregion Bug,
- ✓ Stowarzyszenia Samorządów Euroregion Roztocze,
- ✓ Stowarzyszenia Forum Rewitalizacji,
- ✓ Liga Miast i Miejsc Światowego Dziedzictwa w Polsce,
- ✓ Polski Komitet Narodowy ICOMOS
- ✓ międzynarodowa Organizacji Miast Dziedzictwa OWHC

Na działania promocyjne, w tym w językach obcych miasto wyasygnowało 1 724 645,28 zł.

Poniesione wydatki w zł.

	Rok 2020	Rok 2021	Rok 2022	Rok 2023	lata 2020-2023
ZCITiH	3 990,00	30 345,00	12 199,00	26 079,00	72 613,00
WTiP	394 240,65	393 583,70	405 074,37	459 133,56	1 652 032,28
WKIS	0	0	14 329,50	0	14 329,50
Łącznie	398 230,65	423 928,70	431 602,87	459133,56	1 738 974,78

3. Obszar

Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego materialnego i niematerialnego oraz promocja i edukacja służące budowaniu tożsamości

3.1. Kierunek działań - Rozpoznanie, badanie i dokumentowanie dziedzictwa kulturowego miasta (materialnego i niematerialnego)

W okresie 2020 – 2023 nie aktualizowano Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Zamość. Na podstawie zapisów ustawy o zmianie ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz niektórych innych ustaw z dnia 7 lipca 2023 r., Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy zostanie zastąpione przez Plan ogólny. W przeciwieństwie do Studium, Plan ogólny będzie aktem prawa miejscowego, a ustalenia w Planie dadzą podstawę do uchwalania planów miejscowych,

3.2. Kierunek działań - Promocja i prezentacja dziedzictwa kulturowego miasta (wewnętrzna i zewnętrzna) oraz działania edukacyjne

3.2.1. Wspólna oferta dziedzictwa kulturowego z regionem, województwem i krajem

Wartości dziedzictwa kulturowego miasta wraz z walorami kulturowymi i krajobrazowymi regionu pozwoliło na utworzenie wspólnej oferty turystyki kulturowej charakteryzującej się zintegrowanymi działaniami promocyjnymi i wydarzeniami kulturalnymi.

Zamojskie Centrum Informacji Turystycznej i Historycznej świadczy usługi przewodnickie na terenach wiejskich – Roztocze, mających na celu zapoznanie z walorami turystycznymi obszarów wiejskich (walory przyrodnicze, kulturowe, architektoniczne) oraz ich atrakcjami m.in.: skanseny, spływy kajakowe, wypożyczalnię rowerów, usługi agroturystyczne, ścieżki piesze i trasy rowerowe.

Okolice Zamościa i Roztocze są promowane podczas targów turystycznych w Polsce i za granicą m.in.:

1. Targi Regionów i Produktów Turystycznych TOUR SALON w Poznaniu,
2. Międzynarodowe Targi Turystyczne WARSAW,
3. Międzynarodowe Targi Turystyki i Czasu Wolnego we Wrocławiu,
4. Targi Regiony Turystyczne NA STYKU KULTUR w Łodzi,
5. Targi Turystyczne FREE TIME FESTIWAL w Gdańsku,
6. Targi Turystyczne WYPOCZYNEK w Toruniu
7. Targi Turystyki Weekendowej ATRAKCJE REGIONÓW w Chorzowie.

Lokalna Organizacja Turystyczna „Zamość i Roztocze” jest organizatorem corocznego Festiwalu Produktu Lokalnego- „Smaki Zamościa i Roztocza” promującego regionalną kuchnię oraz produkty i ich lokalnych wytwórców. W ramach festiwalu odbyło się gotowanie na żywo w wykonaniu Marcina Sikory - szefa kuchni w Hotel Artis & SPA Zamość i tradycyjnie już Konkurs Potraw. Także podczas Jarmarku Hetmańskiego łączy się konkursy z prezentacjami

oraz degustacjami. Organizowane są również wspólnie wyjazdy autokarowe do Nielisza, Zwierzyńca, Lipsko Polesia.

Ponadto w mieście organizowany jest Jarmark Wielkanocny oraz Bożonarodzeniowy na którym prezentowane jest m.in. rękodzieło twórców ludowych z poza Zamościa oraz we współpracy z Urzędem Marszałkowskim.

Przy organizacji wielu wydarzeń miasto współpracuje z wieloma podmiotami z regionu Roztocza, Województwa Lubelskiego i poza województwem m.in.:

1. „Zamość na okrągło” (współpraca z Urzędem Marszałkowskim w Lublinie),
2. Festiwal grzybów „Grzybobranie Lubelskie – Naturalnie” (współpraca z Urzędem Marszałkowskim, Roztoczańskim Parkiem Narodowym,
3. Współpraca z Muzeum Historii Polski w Warszawie przy mobilnej wystawie multimedialnej "Powstali 1863-1864",
4. współpraca z Fundacją Spichlerz Kultury – wsparcie organizacji w Zamościu Festiwalu Kultury Żydowskiej - Pardes Festival (rozszerzenie dotychczasowej formuły festiwalu o wydarzenia w Zamościu).

ZCITiH, wprowadziło produkt turystyczny pn. Podziemny Zamość – zespół atrakcji turystycznych zlokalizowanych w obrębie zabytkowego Zespołu Staromiejskiego Zamościa, dostępnych do zwiedzania przez mieszkańców i turystów. Charakterystycznym elementem łączącym wszystkie podmioty jest ich lokalizacja w zabytkowych podziemiach kamienic mieszczańskich oraz elementach fortyfikacyjnych Twierdzy Zamość. Wszystkie obiekty znajdują się na terenie Starego Miasta. Produkt turystyczny w swoim zakresie obejmuje 8 obiektów muzealnych i atrakcji turystycznych oraz restauracje świadczące swoje usługi w piwnicach na Rynku Wielkim w Zamościu. Produkt Turystyczny otrzymał wyróżnienie w konkursie na Najlepszy Produkt Turystyczny Województwa Lubelskiego.

W nawiązaniu do współpracy z regionem Zamojskie Centrum jest także organizatorem szkoleń pod nazwą „Zamość i Roztocze wspólny produkt turystyczny” skierowany do przedstawicieli branży turystycznej Województwa Lubelskiego.

3.2.2. Formy promocji i informacji

Dziedzictwo kulturowe miasta jest promowane i prezentowane w oparciu o różne formy promocji i informacji, w tym nowoczesne, cyfrowe. Oprócz stałych kanałów takich jak prasa, radio, telewizja czy materiały drukowane, w dużej mierze posługiwano się Internetem - cykl wydarzeń online (m.in, historyczne ciekawostki, treningi sportowe, warsztaty dla dzieci, pokazy kulinarne, koncerty).

W dobie pandemii głównym kanałem był internet, sporo wydarzeń organizowanych było online na oficjalnym profilach Miasta Zamość w mediach społecznościowych. Przykładem może być Grudniowy jarmark świąteczny w roku 2020 r., który odbył się po raz pierwszy w formie online, Miasto Zamość organizowało go wspólnie z niemieckimi miastami partnerskimi Schwaebisch Hall oraz Weimar.

Instytucje kultury ze swoimi propozycjami starają się dotrzeć do jak największej liczby osób wykorzystując media społecznościowe: Facebook, YouTube, Instagram oraz TikTok i strony internetowe. Jest to skuteczny sposób do promowania działań kulturalnych, atrakcjach i wydarzeniach odbywających się w mieście oraz do zamieszczania informacji o zabytkach. Wiedza o wartości dziedzictwa jest przekazywana pośrednio również na stronie internetowej www.twierdza.zamosc.pl w ramach projektu „Zamość miasto UNESCO, Pomnik Historii RP produktem turystycznym polskiej gospodarki”.

Kalendarz wydarzeń kulturalnych dostępny jest dla mieszkańców w aplikacji MMieszkaniec.

W ramach współpracy z TVP Historia realizowany jest Zamojski Festiwal Filmowy „Spotkania z historią”.

Polskie Radio program III brało udział w Dniu Zamojskim Festiwalu Stolica Języka Polskiego.

Zasoby cyfrowe wykorzystuje również Książnica Zamojska, podejmując różnorodne działania:

- ✓ nakręcono film „Zamość w literaturze, literatura o Zamościu”,
- ✓ utworzono platformę na stronie internetowej Książnicy Zamojskiej „Czerpak Zamojski, czyli niealfabetyczna nieencyklopedia Biblioteki Cyfrowej. Jest ona cennym źródłem informacji i wiedzy na temat wydarzeń, miejsc osób związanych z regionem i istotnych dla jego rozwoju. „Czerpak Zamojski” popularyzuje również biblioteczne zasoby cyfrowe,
- ✓ przygotowano gry mobilne w oparciu o aplikację Action Truck: „Quet(ja) Zygi” oraz „Zamojskie Poga(duchy)” z okazji 440 rocznicy powstania Zamościa. Dla dzieci i młodzieży przygotowywane są corocznie gry miejskie oraz zagadki, rebusy i quizy prezentujące zabytki Starego Miasta.

ZCITiH posiada stronę internetową oraz stronę na portalu społecznościowym na których dostępne są informacje dotyczące obiektów muzealnych, zabytków i atrakcji turystycznych miasta. W budynku OW-1 – Luneta dostępne są infokioski w których dostępne są treści dla turystów dotyczące obiektów fortecznych i wyznaczonych tras zwiedzania.

Zamojskie Centrum przygotowało również aplikację mobilną, dzięki której w sposób łatwy, dostępny i w dowolnym tempie można zwiedzać Zamość. Aplikację można pobrać za pomocą kodu QR lub w sklepie Play lub App Store. Dostępna jest w 5 językach: polskim, angielskim, niemieckim, ukraińskimi rosyjskim w dwóch systemach: iOS oraz Android. Ponadto dostępne są na kanale YouTube filmy promujące miasto w języku migowym. Audioprzewodnik oprowadza po zabytkowym Starym Mieście w Zamościu oraz na trasie wokół zalewu miejskiego. Do dyspozycji turystów i mieszkańców miasta dostępnych jest 10 urządzeń.

3.2.3. Promocja dziedzictwa kulturowego w działaniach edukacyjnych

Nowoczesne cyfrowe formy do nauki poznawania miasta i regionu wykorzystuje młodzież w placówkach oświatowych. Szkoły podstawowe realizowały projekty multimedialne przygotowywane przez uczniów:

- ✓ na temat Lubelszczyzny i małej ojczyzny, uczniowie sami robili zdjęcia, kręcili krótkie filmiki, w których byli przewodnikami po ulubionym miejscu, obiekcie, projekty związane

z ważnymi rocznicami historycznymi, np. wybuch II wojny światowej, rocznice powstań narodowych, rocznice ważnych bitew itp.

- ✓ w projekcie „Zostawiam ślady tu gdzie żyję”, poznawali dziedzictwo kulturowe miasta i regionu, upowszechnione na Facebooku, zorganizowano wystawę fotografii,
- ✓ opracowali film „Historia pałacu Zamoyskich” udostępniony na stronie szkoły oraz w mediach społecznościowych,

Wychowankowie Młodzieżowego Domu Kultury, opracowali prezentacje multimedialne poświęcone:

- ✓ osobie Karola Namysłowskiego, muzyka, kompozytora oraz założyciela Zamojskiej Orkiestry Symfonicznej,
- ✓ historii Akademii Zamojskiej, którą rozpowszechniono przez Internet oraz facebook.

Nauczyciele na zajęciach z regionalizmów stale korzystają z zasobów medialnych.

3.2.4. Szlaki turystyczne

Miasto utworzyło 4 szlaki turystyczne propagujące dziedzictwo kulturowe będące istotnymi działaniami dla promocji regionu.

1. rowerowy - „Cyrkumwalacyjny” - wokół twierdzy”. Oznaczony kolorem fioletowym. Szlak rowerowy wokół twierdzy ma charakter spacerowy i rekreacyjny, około 40-minutowa przejażdżka – „patrol” wokół ufortyfikowanego miasta,
2. przyrodniczy - oznaczony kolorem zielonym. Jest to szlak pieszy, rekreacyjno- edukacyjny, który pozwala zapoznać się z walorami przyrodniczymi twierdzy, w tym zabytkowymi założeniami zieleni w granicach historycznych fortyfikacji. Ukazuje też bogactwo zarówno ptaków, jak i nietoperzy oraz znaczenie i sposoby aktywnej ochrony zagrożonych gatunków. Szlak łączy pierścień zieleni fortecznej wokół miasta UNESCO z sąsiadującym obszarem wypoczynkowym nad Wielką Zalewą. Wymaga około 3 godzin,
3. widokowy - „panoramiczny”, oznaczony kolorem niebieskim. Jest to szlak pieszy edukacyjno-rekreacyjny, prowadzony dalszym przedpołem twierdzy, z wykorzystaniem najlepszych punktów, ciągów i płaszczyzn widokowych. Elementem szlaku jest „Promenada UNESCO” – pełniąc także rolę widowni podczas wielkich widowisk plenerowych – rekonstrukcji historyczno – militarnych,
4. forteczny- oznaczony kolorem różowym, jest to szlak pieszy, edukacyjny, prowadzony bliskim przedpołem i zapołem fortyfikacji, pozwalający poznać je od zewnątrz i od środka. Ukazuje Zamość, jako specyficzne i wyjątkowe założenie obronne. W szlak wplecione są ekspozycje kubaturowe oraz dwa projekty tematyczne:
 - „Lelewel” - porównanie stanu Twierdzy Zamość na akwarelach J. P. Lelewela i stanu obecnego – z tych samych ujęć
 - „Dotknąć Twierdzy” – prezentacja trwałych płaskorzeźb – reliefów miasta i twierdzy – z myślą o dzieciach, a także osobach słabo widzących i niewidzących. Trasa wymaga, łącznie ze zwiedzaniem ekspozycji około 5 godzin. Wymienione szlaki opisane na stronie www.twierdza.zamosc.pl

Ścisły obręb Starego Miasta jest niewielkim kompleksem i idealnie nadaje się do zwiedzania za pomocą eklektycznych pojazdów. Prywatni przedsiębiorcy opracowali 3 trasy zwiedzania, dzięki którym z komentarzem lektora można poznać Stare Miasto.

4. WSKAŹNIKI OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI ZA LATA 2020 – 2023

OBSZAR 1			
Opieka i ochrona dziedzictwa kulturowego (materialnego i niematerialnego) oraz świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego			
Lp.	Kierunek działania	Nazwa zadania	Wskaźniki
1.	Prawna ochrona zabytków Zamościa	ilość inicjatyw/wystąpień w sprawie porządkowania sytuacji prawnej zespołu zabytkowego Zamościa	0
		ilość rozstrzygnięć w sprawie porządkowania sytuacji prawnej zespołu zabytkowego Zamościa	0
		ilość działań informacyjno - konsultacyjnych w sprawie powołania parku kulturowego	0
		ilość aktualizacji mpzp w zakresie obszaru pomnikowego	7
		ilość nowych kart w gez	0
		ilość obiektów usuniętych z gez	35
2.	Ochrona krajobrazu kulturowego o i układu urbanistycznego	pozyskanie koncepcji dla terenów wokół Wielkiej Zalewy (0/1)	0
		realizacja działań scalających miasto z terenami przy Wielkiej Zalewie (0/1)	0
		ilość realizacji działań naprawczych w wybranych przestrzeniach publicznych w granicach pomnikowych	1
		wdrożenie uchwały krajobrazowej (0/1)	1
		procent obszaru staromiejskiego z regulacją i ograniczeniem ruchu i parkowania pojazdów	0
3.	Opieka i ochrona zabytków nieruchomych	ilość interwencji remontowo konserwatorskich finansowanych i prowadzonych przez Miasto Zamość (średnio)	4897
		wydane środki (kwota zł)	53 909 276,4
		pozyskane środki (kwota zł)	47 967 231,84
		ilość sprywatyzowanych kamienic	1
		ilość wydanych zaleceń konserwatorskich dla właścicieli sprywatyzowanych obiektów	1
4.	Opieka i ochrona zabytków ruchomych	ilość inicjatyw propagowania ochrony kapliczek przydrożnych	0
		ilość interwencji konserwatorskich	2
		wydane środki (kwota zł)	50 060
		pozyskane środki (kwota)	0
5.	Opieka i ochrona zabytków archeologicznych	ilość pozyskanych powiadomień o znalezieniu zabytku archeologicznego	5
		ilość złożonych zawiadomień do WKZ o znalezieniu zabytku archeologicznego	17
		ilość i lokalizacja prowadzonych badań archeologicznych	31
6.	Ochrona dziedzictwa niematerialnego	ilość inicjatyw dokumentowania i utrwalania dziedzictwa niematerialnego regionu	9

OBSZAR 2			
Zarządzanie dziedzictwem kulturowym, jako czynniki rozwoju społeczno-gospodarczego			
1.	Wzmocnienie systemu ochrony i zarządzania na poziomie lokalnym	Zorganizowanie w strukturze Urzędu Miasta odrębnego stanowiska/jednostki ds. ochrony i zarządzania dziedzictwem kulturowym (0/1)	0
		środki miasta wydane w skali roku na działania na rzecz ochrony dziedzictwa (średnio)	13 946 320,38
		ilość szkoleń z zakresu ochrony dóbr kultury dla pracowników UM Zamość	1
2.	Wspieranie rozwoju turystyki kulturowej	środki wydane przez miasto na działania promocyjne ZCTiH, TiP, KiS)	1 724 645,28
		ilość wydarzeń skupiających się na dziedzictwie kulturowym	352
		ilość istniejących szlaków turystyczno-kulturowych w granicach miasta	5
		ilość działań promocyjnych we współpracy z podmiotami zewnętrznymi	16
OBSZAR 3			
Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego materialnego i niematerialnego oraz promocja i edukacja służące budowaniu tożsamości			
1.	Rozpoznanie, badanie i dokumentowanie dziedzictwa kulturowego miasta (materialnego i niematerialnego)	ilość zrealizowanych na rzecz miasta projektów badawczych bądź dokumentacyjnych	0
		wydane środki (kwota)	0
		pozyskane środki(kwota)	0
2.	Promocja i prezentacja dziedzictwa kulturowego miasta /wewnętrzna, zewnętrzna/ oraz działania edukacyjne	ilość zrealizowanych na rzecz miasta projektów promocyjnych	11
		wydane środki (kwota zł)	240 000,00 zł
		pozyskane środki (kwota zł)	120 000,00 zł
		ilość szkoleń, konferencji, spotkań specjalistów w zakresie dziedzictwa kulturowego i/lub turystyki kulturowej	2

5. Podsumowanie

Przedstawione w sprawozdaniu działania pokazują, że Miasto Zamość systematycznie realizuje zadania z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami oraz aktywnie promuje dziedzictwo kulturowe materialne i niematerialne. Spośród zadań zaplanowanych w Programie, zdecydowana większość została wykonana. W sprawozdaniu zostały przedstawione tylko zrealizowane zadania. Prace budowlane oraz remontowo- konserwatorskie przy zabytkach zostały przeprowadzone ze środków pochodzących z budżetu miasta oraz z zewnętrznych źródeł finansowania. Środki te w znaczącym stopniu pozwoliły na przeprowadzenie szeregu prac pozwalających na zabezpieczenie obiektów zabytkowych przed zniszczeniem lub

całkowite ich odnowienie. Do największych zadań realizowanych w okresie sprawozdawczym należy zakończenie „Rewitalizacji historycznego obiektu Akademii Zamojskiej”, a także „Rewitalizacja Starego Miasta „, oraz „Rewitalizacja Rotundy Zamojskiej”. Wszystkie te zadania znalazły swój finał dzięki znaczącemu wsparciu finansowemu z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego z Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko oraz Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego.

Przeprowadzanie remontów i konserwacji najbardziej wartościowych i zagrożonych obiektów zabytkowych miasta stanowi jeden z priorytetów realizowanego Programu. Przykładem są tutaj prace budowlane i konserwatorskie przy Bramie Lwowskiej Starej oraz odnowienie mogił na cmentarzu wojennym przy Rotundzie, które zostały przeprowadzone również przy wsparciu finansowym otrzymanym od Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, a także w przypadku grobów z puli Prezesa Rady Ministrów w ramach porozumienia z wojewodą lubelskim.

Dla mieszkańców istotne są również prace remontowo- konserwatorskie, prowadzone przy obiektach komunalnych, polegające na bieżących naprawach przede wszystkim budynków mieszkalnych, które pozwalają na ich zabezpieczenie i estetyczne utrzymanie np. Dom Centralny, jedyny przykład bogatej architektury secesyjnej w mieście. Udzielanie dotacji współfinansującej część kosztów poniesionych na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do gminnej ewidencji zabytków i rejestru zabytków, ma działanie stymulujące i uzupełniające nakłady ponoszone przez właścicieli zabytków.

Wszelkie formy wsparcia prac przy zabytkach ruchomych i nieruchomych znajdujących się w złym stanie technicznym, w szczególności w zakresie ich konserwacji, zabezpieczenia przed zniszczeniem i degradacją, przyczyniają się do poprawy ich stanu zachowania, możliwości użytkowania i wyeksponowania historycznego dziedzictwa zespołu staromiejskiego. Prace przy zabytkach i w zespole staromiejskim wykonywane są zgodnie z wymogami konserwatorskimi pod ścisłym nadzorem Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

W Programie wpisane były również zadania, dotyczące odległych koncepcji, kwalifikujące się do realizacji w dłuższej perspektywie czasowej. Należy również zastanowić się nad zasadnością przyjęcia koncepcji dla terenów Wielkiej Zalewy. Pomimo ogromnego nakładu finansowego w celu dobrego zachowania, przede wszystkim zespołu staromiejskiego i zabytków miasta, dostrzegana jest potrzeba większego wsparcia na utrzymanie dziedzictwa, które ze względu na swój stan zachowania, czas pochodzenia i istniejący zasób potrzebuje znacznie większego, zewnętrznego stałego i systematycznego wsparcia finansowego.

Wysoka aktywność instytucji kultury jest również istotnym elementem realizacji zadań edukacyjnych w zakresie zachowania dziedzictwa kulturowego. Miasto współpracuje z placówkami oświatowymi, kulturalnymi, stowarzyszeniami, fundacjami i kościołami, promując wartości materialne oraz niematerialne dziedzictwo. Oferta tych placówek jest bardzo atrakcyjna, różnorodna, stale wzbogacana i aktualizowana, dzięki czemu przyciąga licznych odbiorców, edukując i promując narodowe dziedzictwo. Zadania wspierane były również przez projekty edukacyjne i promocyjne mające na celu wzrost świadomości kulturalnej oraz rozbudzenie zainteresowania zabytkami i historią miasta wśród mieszkańców i turystów.

Realizacja Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami była możliwa m.in. dzięki pełnej współpracy wszystkich wydziałów urzędu oraz zaangażowanych mieszkańców miasta.

Podsumowując należy stwierdzić, że miasto w okresie od 2020 -2023 realizowało założenia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami wykorzystując do tego celu wszelkie możliwości formalno - prawne, finansowe i merytoryczne. Wielokrotnie ze skutkiem pozytywnym sięgało po środki zewnętrzne, dzięki którym realizowane były wszechstronnie, przez różne podmioty i komplementarnie zadania, które prowadziły do osiągnięcia założonego celu. Zadania te obejmowały zarówno działania bezpośrednio wpływające na poprawę stanu zachowania zabytków, jak również realizowano projekty, upowszechniające i promujące lokalne dziedzictwo kulturowe oraz zwiększające świadomość społeczną w zakresie potrzeby jego zachowania. Miasto w sposób przemyślany i zaplanowany realizuje zadania przyjęte w Programie w miarę posiadanych środków finansowych oraz dostępnych zewnętrznych źródeł finansowania. Niektóre założenia wskazane w Programie oraz wskaźniki jego realizacji nie tracą na aktualności, mają charakter ciągły i powinny być kontynuowane w kolejnym Programie na lata 2024-2027. W następnych latach należy również sukcesywnie dążyć do realizacji kolejnych nowych ważnych zadań w kierunku zachowania dziedzictwa kulturowego.

Uzasadnienie

Obowiązek sporządzenia sprawozdania z realizacji Gminnego Programu Opieki na Zabytkami Miasta Zamość i przedstawiane go radzie miasta, wynika z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2022 poz. 840 z późn. zm.).

Sprawozdanie z realizacji Programu zostało opracowane w oparciu o materiały zebrane od wydziałów i spółek miejskich, które wypowiedziały się w przygotowanej Ankiecie, opracowanej na potrzeby sprawozdania.

Informacji udzielił Lubelski Wojewódzki Konserwator Zabytków. Delegatura w Zamościu oraz wydziały Urzędu Miasta Zamość wraz z podległymi wybranymi jednostkami organizacyjnymi i spółkami miasta: Wydział Budownictwa Urbanistyki i Ochrony Zabytków, Wydział Inwestycji Miejskich i Zamówień Publicznych, Wydział Gospodarki Komunalnej i Ochrony Środowiska, Wydział Rozwoju Miasta i Funduszy Zewnętrznych, Wydział Geodezji i Gospodarki Nieruchomościami, Wydział Kultury i Sportu, Wydział Turystyki i Promocji, Wydział Oświaty, Wydział Organizacyjno-Administracyjny, Zarząd Gospodarki Lokalowej, Zarząd Dróg Grodzkich.